

INSTITUT PRO DEMOKRACII A EKONOMICKOU ANALÝZU

projekt Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i.

INSTITUTE FOR DEMOCRACY AND ECONOMIC ANALYSIS

A Project of the Economics Institute of the Czech Academy of Sciences

Dichotomie spotřebních daní: zdroj veřejných rozpočtů a nástroj snižování újmy (diskusní studie)

Prosinec 2019

VLADIMÍR NOVÁK, MICHAL ŠOLTÉS

Vladimír Novák

Juniorní výzkumný pracovník a Ph.D. student na CERGE-EI. V průběhu svých studií byl na výzkumných pobytech na Columbia University in New York a Basque Center for Applied Mathematics. Ve svém výzkumu se věnuje zejména ekonomii informací, politické ekonomii, makroekonomii a strategickému experimentování. Jeho vědecké články byly publikovány například v Journal of Economic Theory. Magisterské studium absolvoval z Ekonomické a finanční matematiky na Univerzitě Komenského v Bratislavě, během kterého působil i na Institutu finanční politiky na Ministerstvu financí Slovenské republiky.

Junior researcher and Ph.D. student at CERGE-EI. During his studies he was on research stays at Columbia University in New York and the Basque Center for Applied Mathematics. His research focuses on information economics, political economy, macroeconomics and strategic experimentation. His scientific articles have been published, for example, in the Journal of Economic Theory. He graduated from Economic and Financial Mathematics at Comenius University in Bratislava, where he also worked at the Institute of Financial Policy at the Ministry of Finance of the Slovak Republic.

Michal Šoltés

Výzkumný pracovník think-tanku IDEA při CERGE-EI. Absolvoval magisterské studium na IES FSV UK a na CERGE-EI, kde nyní pokračuje v doktorském studiu. Studoval rovněž na Maastricht University, Peking University HSBC Business School a na Universidad Autónoma de Madrid. Ve svém výzkumu se věnuje aplikované mikroekonomii, politické ekonomii a informační ekonomii.

Researcher of IDEA think tank at CERGE-EI. He completed his Master's degree at the Charles University and at CERGE-EI, where he is currently pursuing his PhD. He also spent a semester at the Maastricht University, later another one at Peking University HSBC Business School, and finally one semester at the Universidad Autónoma de Madrid. In his research he focuses on applied microeconomics, political economy and information economics.

Upozornění: Tato studie reprezentuje pouze názory autorů, a nikoli oficiální stanovisko Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i. či Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium UK v Praze (CERGE).

Warning: This study represents only the views of the authors and not the official position of the Charles University in Prague, Center for Economic Research and Graduate Education as well as the Economics Institute of the Czech Academy of Sciences, v. v. i.

Dichotomie spotřebních daní: zdroj veřejných rozpočtů
a nástroj snižování újmy (diskusní studie)

Studie 13 / 2019

© Vladimír Novák, Michal Šoltés

Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i., 2019

ISBN 978-80-7344-507-2 (Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i.)

Dichotomie spotřebních daní: zdroj veřejných rozpočtů a nástroj snižování újmy (diskusní studie)

PROSINEC 2019

VLADIMÍR NOVÁK, MICHAL ŠOLTÉS¹

Shrnutí

- Daňový systém představuje významný nástroj hospodářské politiky, kterým stát financuje své rozpočty a zároveň ovlivňuje ekonomické chování jednotlivců, domácností a firem.
- Daňové zvýhodnění určité formy spotřeby (např. v oblasti více ekologické dopravy, konzumace tabáku méně škodlivou formou atp.) je ve veřejném zájmu, pokud motivuje spotřebitele nahradit škodlivější formu spotřeby formou méně škodlivou. Dochází tak ke snížení újmy a zároveň neklesne úroveň spotřeby.
- Při nastavování daňového zvýhodnění pro méně škodlivé formy spotřeby je potřeba vzít v potaz nejen do jaké míry toto zvýhodnění přiměje současné spotřebitele přejít k méně škodlivé spotřebě, ale i do jaké míry daňové zvýhodnění přiláká spotřebitele nové, kteří by jinak původní škodlivější výrobek nekonzumovali.
- Snahu využít spotřební daň k získávání finančních prostředků do veřejných rozpočtů a zároveň jako nástroj, který motivuje spotřebitele k méně škodlivému chování, lze v poslední dekádě sledovat v řadě zemí světa.

¹ Za komentáře a postřehy děkujeme Danielu Münichovi, Marku Kapičkovi, Janu Švejnarovi a Janu Berkovi. Zbylé chyby jdou na vrub autorům. V několika pasážích tato studie pracuje s předpoklady o zdravotní škodlivosti různých forem spotřeby tabáku a v argumentaci používá předpoklad, že nové formy spotřeby tabáku, především elektronické cigarety a zahřívání tabáku, jsou v porovnání s kouřením klasických cigaret spojené s menším rozsahem zdravotních rizik. Tento předpoklad je podložen dnes převažujícím názorem v odborné literatuře (Hajek a kol., 2014, Auer a kol., 2017, McNeill a kol., 2018). Zároveň je však nutné upozornit, že jde o nové způsoby spotřeby tabáku a jejich dlouhodobé zdravotní důsledky dnes nemohou být z principu dostatečně prozkoumané (Dinakar a kol., 2016). Odborné posouzení těchto zdravotních rizik jde nad rámec této přehledové studie.

The consumption tax as a dichotomy: Source of public budgets and instrument of harm reduction (discussion paper)

DECEMBER 2019

VLADIMÍR NOVÁK, MICHAL ŠOLTÉS²

Summary

- The tax system is an essential economic policy instrument used to finance public budgets and influence the economic behavior of individuals, households, and companies.
- Different tax liabilities on certain forms of consumption (e.g., more ecological forms of transport, less harmful tobacco products) is in the public interest, if they incentivize consumers to replace more harmful forms of consumption with less harmful options. Such tax liability differentiation can result in harm reduction without reducing overall consumption levels.
- Tax differentiation based on the potential harm of the consumption needs to take into account the extent to which it will discourage existing consumers from the more harmful forms of consumption and the extent to which it will attract new consumers, who would otherwise not consume the product at all.
- Attempts to use excise taxation to finance public budgets and as an instrument to encourage consumers to adopt less harmful behaviors have been observed in many countries over the past decade.

---

² We are grateful to Daniel Münich, Marek Kapička, Jan Švejnar, and Jan Berka for their comments and insights. Any remaining errors are the authors' own. In a number of passages, this study assumes that certain forms of tobacco consumption have detrimental effects on health; in our arguments, we assume that new types of tobacco products, such as electronic cigarettes and heated tobacco, are associated with a lower risk of health problems compared to smoking classic cigarettes. This assumption is based on the prevailing opinion in recent specialist literature on this topic (Hajek et al., 2014, Auer et al., 2017, McNeill et al., 2018). We must, however, also point out that these are new products and it is thus in principle impossible for research to have yet investigated their long-term health implications (Dinakar et al., 2016). The expert judgment of the health risks of these products is a matter beyond the scope of this synoptic study.

Úvod

Nastavení daňového systému je v moderním tržním prostředí považováno za jeden z nejvýznamnějších nástrojů hospodářské politiky. Rozšíření a zacílení daňové povinnosti sleduje zpravidla tři cíle. Prvním cílem je výběr finančních prostředků na chod státu, včetně zajištění základních funkcí jako je zdravotnictví, školství nebo obrana. Druhým cílem daňového (a dávkového) systému, především přímých daní a transferů, je přerozdělení příjmů a majetku ve společnosti. Třetím cílem daňového systému, především pak nepřímých daní, je usměrnění rozhodování a chování ekonomických aktérů. Tato přehledově-diskusní studie se zaměřuje na spotřební daň a popisuje: (i) důležité aspekty daňového řádu, které se dnes ve světě intenzivně diskutují; (ii) dopad daňového systému na ekonomické chování jedinců; (iii) vhodnost daňových opatření a důsledky pro optimální daňovou politiku; a (iv) mezinárodní zkušenosti se zaváděním nových daní z posledních let.

Je známým ekonomickým pravidlem, že ve snaze zajistit příjmy pro veřejné rozpočty je vhodné zdanit produkt s nízkou citlivostí poptávky na cenu (nízkou cenovou elasticitou poptávky), tedy například zboží, na kterém vzniká (fyzická, psychická či technologická) závislost nebo pro které je velmi složité najít náhradu, respektive alternativu. V souladu s tímto přístupem se vlády často uchylují k uvalení speciální daně na vybrané výrobky. Například v zemích Evropské unie, včetně České republiky (ČR), existuje speciální daňová zátěž – spotřební daň – uvalená na tabákové výrobky³, alkoholické nápoje⁴ a minerální oleje. Podobně je tomu i v mnoha jiných zemích světa.

Spotřební daň je v ekonomické literatuře rovněž považována za zásadní nástroj politiky snižování újmy (anglicky *harm reduction*) s cílem motivovat spotřebitele k přechodu od nežádoucího chování k méně škodlivému. V ekonomickém kontextu se nežádoucí chování vyznačuje vysokým rozsahem negativních externalit⁵ nebo internalit⁶. Například v otázce spotřeby tabáku by nastavení spotřebních daní mělo spotřebitele motivovat, aby upřednostnil méně škodlivou formu konzumace (např. zahřívaný tabák) před konzumací zdravotně rizikovější (např. cigarety). Zbytek textu diskutuje jednotlivé aspekty zavádění spotřebních daní, které by tvůrce hospodářské politiky měl zvážit, a popisuje, za jakých podmínek je zavedení spotřebních daní vhodný přístup.

3 Tabákovými výrobky se pro účely zákona o spotřební dani v ČR rozumí cigarety, doutníky, cigarillos a tabák ke kouření, tedy včetně zahřívaného tabáku.

4 Přesněji jde o daň z lihu, daň z piva a daň z vína a meziproductů.

5 Za externalitu označujeme činnost, při které firma či jedinec svým chováním ovlivňuje jiný subjekt. Rozlišujeme negativní (např. rušení nočního klidu) a pozitivní (např. údržba okolí vlastního domu) externality. Viz dále ve studii.

6 Za internalitu označujeme dlouhodobé výnosy nebo náklady, které jedinec při dnešním rozhodování dostatečně nezvažuje. Současné „já“ svým rozhodnutím ovlivňuje budoucí „já“, aniž by takové ovlivnění dostatečně započítalo do svého rozhodování. Viz Box 3.

1. Ekonomický kontext

Spotřební daň

Jedním z hlavních argumentů pro zavedení spotřebních daní je financování státního rozpočtu (viz **Box 1**). Aplikace spotřebních daní je v souladu s teorií optimálního zdanění (viz **Box 2**), která říká, že za určitých podmínek je optimální zdanit vyšší sazbou produkty s nízkou citlivostí poptávky na cenu (nižší cenová elasticita poptávky), jako je například tabák a pohonné hmoty. Výhodou spotřebních daní je i možnost cílit jejich dopad přímo na trh konkrétního zboží a služeb. Změny ve spotřebních daních tak často dopadají jen na úzkou skupinu spotřebitelů, respektive voličů. Z toho důvodu je zvyšování zdanění spojeno s nižšími politickými náklady, než je tomu u jiných daní. Zároveň spotřební daň umožňuje zdanit spotřebitele, kteří nejvíce využívají služeb financovaných z výnosu spotřební daně. Například daň z pohonných hmot je často zdůvodněna jako poplatek za státem poskytovanou dopravní infrastrukturu. Možnost zacílení na spotřebu s nízkou elasticitou poptávky a nižší politické náklady dělají ze spotřebních daní rozšířený nástroj daňového systému.

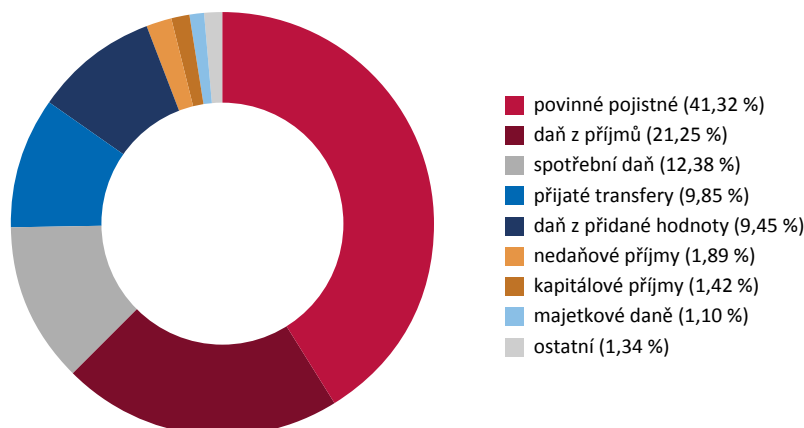
Spotřební daň, podobně jako téměř všechny druhy daní, má distorzní efekt na ekonomické chování jedinců. Vyšší zdanění se projevuje snížením ekonomické aktivity, například v podobě nižší výroby a spotřeby daného zboží. Za typický příklad distorzního efektu daní lze označit situaci na trhu práce, kdy daň z příjmu snižuje nabídku práce.⁷ Současná ekonomická literatura zdůrazňuje i negativní vliv daní na inovační aktivitu. Například Popp (2002) upozorňuje na vliv ekologických daní na inovace a Singh, Russ a Terzidis (2015) studují vliv ObamaCare spotřební daně na inovace. Omezení inovační činnosti odpovídá distorznímu efektu ekonomické aktivity v dynamickém prostředí, kdy uvalení dodatečných nákladů snižuje očekávanou výnosnost inovací a odrazuje od podstoupení inovačního rizika. Například Akcigit a kol. (2018) argumentuje, že vysoké osobní a firemní daně negativně ovlivňují kvalitu a rozsah výzkumu.

Box 1 – Příklad: Zdroje státního rozpočtu ČR

*Funkce daní jako klíčového zdroje příjmů veřejných rozpočtů je nepopíratelná. Při započítání příjmů ze sociálního a zdravotního pojištění mezi daňové příjmy tvoří daně pravidelně více než 80 % příjmů státního rozpočtu (viz **Graf 1**: Struktura příjmů státního rozpočtu za rok 2018). Svým významem jsou pro veřejné rozpočty v České republice zásadní daně z příjmu fyzických a právnických osob, povinná pojištění a daně uvalené na prodej zboží a služeb v tuzemsku. Dalším významným zdrojem příjmu státního rozpočtu jsou pak přijaté transfery.*

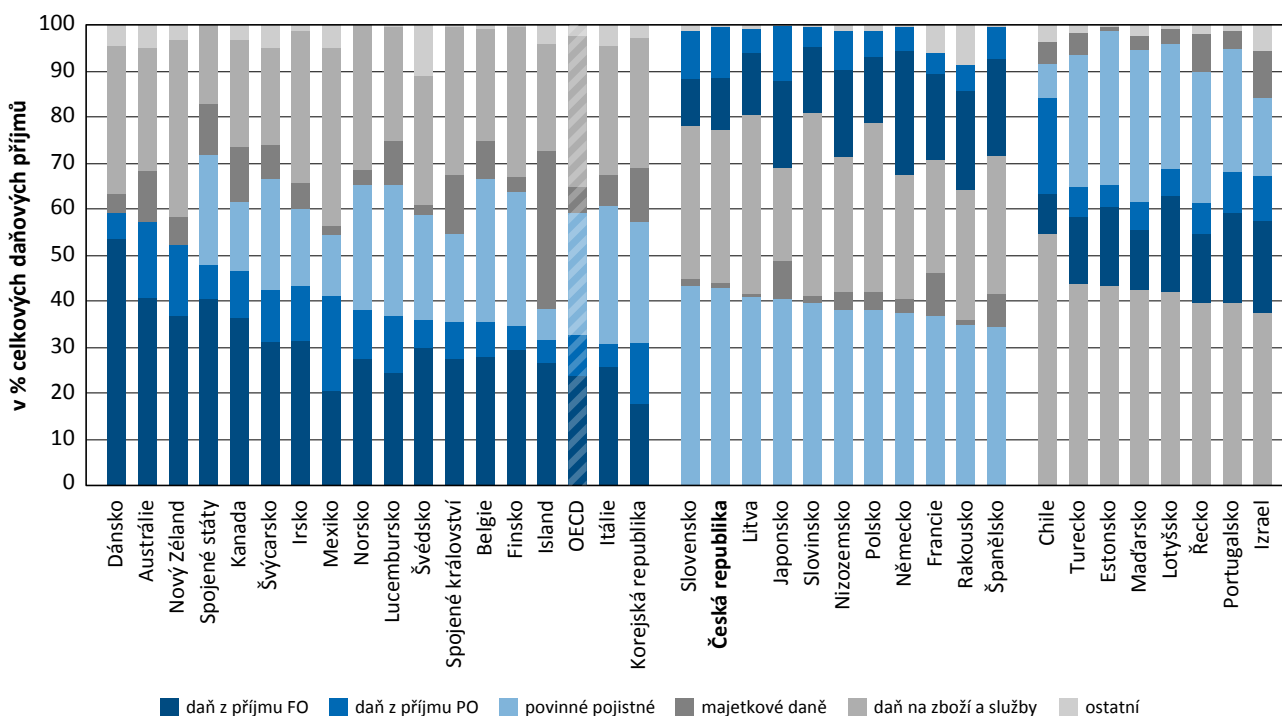
Graf 2 zachycuje vysokou heterogenitu ve struktuře příjmů státního rozpočtu v jednotlivých zemích. Mezinárodní ekonomické instituce, v tomto případě OECD, opakovaně upozorňují na rozdílnou strukturu zdrojů příjmů veřejných rozpočtů. Česká ekonomika, která se nachází v prostředním bloku zemí, má mimořádně vysoký podíl příjmu ze sociálního pojištění a velmi nízký podíl z majetkových daní. Podobná situace je i na Slovensku.

⁷ Distorzní efekt zdanění práce diskutuje například Saez (2001) a mnozí další.

Graf 1: Struktura příjmů státního rozpočtu (za rok 2018)

Zdroj: Autoři na základě dat z MF ČR prostřednictvím serveru monitor.statnipokladna.cz

Distorzní efekt daní lze využít ve prospěch veřejného zájmu. Jelikož vyšší zdanění vede ke snížení množství vyrobeného a spotřebovaného zboží na konkrétním trhu, může tvůrce hospodářské politiky cíleně snížit nežádoucí ekonomickou aktivitu. Za nežádoucí ekonomickou aktivitu zpravidla považujeme tu, která je spojena s tržním selháním. Napravování tržních selhání je tak častým argumentem pro zavedení spotřebních daní, především za účelem omezení negativních externalit.

Graf 2: Daňová struktura za rok 2016

Zdroj: Autoři na základě dat z OECD (Revenue Statistics 2018)

Box 2 – Teorie optimálního zdanění

Základy teorie optimálního zdanění byly popsány Ramseyem (1927), který studoval problém optimálního zdanění v modelu s identickými spotřebiteli. Výsledek studie ukazuje, že optimální spotřební daň se mění nepřímo úměrně s mírou citlivosti poptávky na cenu po zdaněných produktech. O téměř 50 let později zobecnil Ramseyho výsledek Diamond (1975), a to pro modely s heterogenními jedinci. Ukázal, že optimální spotřební daň má mít nižší daňovou sazbu pro elastičtější zboží a že vyšší daňová sazba má být uložena na zboží kupované bohatšími spotřebiteli. Daň pak odráží cíl efektivnosti i redistribuce. Zajímavé pozorování plyne z Corlett a Hague (1953), kteří ukázali, že v Ramseyho problému jednotná spotřební daň není optimální, protože vláda nedokáže zdanit volný čas jedinců. Proto druhé nejlepší řešení zdaňuje více zboží a služby komplementární s nezdaněným volným časem, jako je například sportovní vybavení, kultura nebo zábava.

*Doposud jsme ale nerozebírali rozměr spotřební daně jako prostředku pro potlačení negativních externalit a jako prostředku odrazujícího od škodlivé spotřeby. První z těchto úkolů pro spotřební daně byl představen Pigouem (1920), který navrhl, že sazba spotřební daně má odrážet míru společenské škodlivosti. Sandmo (1975) pak ukázal optimální aplikaci Pigouvianské spotřební daně v situaci, kdy se vláda spoléhá na získávání finančních prostředků díky spotřebním daním. Druhá role spotřební daně jako odrazujícího faktoru byla ilustrována například v O'Donoghue a Rabin (2006), kteří ukázali, že spotřební daň díky zvýšení ceny nežádoucího zboží může snížit jeho spotřebu mezi neracionálními spotřebiteli, kteří nejsou zcela schopni předpovědět dopady spotřeby takového zboží na jejich pozdější život. Viz **Box 3**.*

Negativní externality

V učebnicovém textu člověk často narazí na velmi abstraktní model externalit. Negativní externalitou označujeme činnost jedince, pokud při svém rozhodování nepřikládá dostatečnou váhu nákladům, které z jeho rozhodnutí nese společnost. Pokud při průmyslové výrobě firma vypouští odpad do vodního systému, a tím se vyhýbá nákladům spojeným s vlastní činností, pak z pohledu firmy je optimální výstup vyšší než z pohledu celé společnosti, která nese náklady spojené s odpadem. Dodatečným zdaněním výroby se při rozhodování firmy internalizují náklady společnosti spojené s likvidací odpadu. Vysoká míra abstrakce konceptu externalit však komplikuje použitelnost v praxi.

Vymezení negativních externalit je často zásadní komplikace při zavádění vhodného institucionálního rámce k jejich potlačení. Konkrétní problém lze dobře demonstrovat na kouření. Na to, zda je kouření spojeno s negativními externalitami, jakými a jak je kvantifikovat, existuje historicky velmi bohatá diskuse. Ekonomové zpravidla rozlišují tři hlavní negativní externality spojené s kouřením.⁸ První je přímý dopad kouření na okolí, které je, často bez svého přičinění, vystaveno zdraví škodlivému kouři jakožto důsledku rozhodnutí někoho cizího. Jedinec při rozhodování o tom, zda bude nebo nebude kouřit, nezahrnul (dostatečně) náklady způsobené svému okolí. Jedním odštěpkem této debaty je, zda negativní

⁸ Převládající názor v odborné literatuře je, že negativní externality spojené s kouřením jsou relativně malé, zatímco například alkohol je spojen s mnohem větším rozsahem negativních externalit. Viz Mirrlees a Adam (2010).

dopady kouření, které nese vlastní rodina, lze považovat za externalitu, nebo zda ekonomická rozhodování vznikají na úrovni domácností (např. Gruber, 2002).⁹

Druhý typický příklad negativních externalit jsou vyšší náklady na zdravotní péči spojené se spotřebou tabáku, především ve formě kouření cigaret. Není těžké si představit, že *ceteris paribus* náklady na zdravotní péči pro kuřáka jsou vyšší než pro nekuřáka. Některé studie však argumentují, že vyšší zdravotní výdaje způsobené kouřením jsou pouze krátkodobé. Vinou kratší délky dožití tak nejsou celoživotní zdravotní náklady kuřáků větší než u nekuřáků (např. Barendregt a kol., 1997). Problém s tímto argumentem je, že nepřiznává pozitivní (ekonomickou) hodnotu délce dožití, a snižuje tak význam jakékoliv zdravotní péče. Moderní společnost však kvalitní zdravotní péči považuje za pozitivní aspekt.

Mezi nepřímé náklady kouření řadíme i ztrátu produktivity kuřáků (např. Bolin a Lindgren 2007). Ve složitém výrobním procesu pak ztráta produktivity jednoho zaměstnance ovlivňuje nejen produktivitu, ale často i mzdu ostatních zaměstnanců. Z toho důvodu je třetím často zmiňovaným příkladem negativních externalit kouření cigaret pokles produktivity i mezi zaměstnanci, kteří nekouří (např. Guhl a Hughes, 2006). V závislosti na mechanismu, kterým dochází k poklesu produktivity (např. vyšší nemocnost a častější přestávky v práci), mohou méně škodlivé substituty cigaret omezit rozsah negativních externalit. Odborná literatura studující vliv zahřívání tabáku nebo e-cigaret na produktivitu je však zatím nedostatečná.

Aby mohla spotřební daň či jiná forma regulace sloužit k omezení negativních externalit, je správné pojmenování externalit naprosto klíčové. Dva modelové příklady stojí za představení. Pokud by byla pravda, že jediná negativní externalita spojená s kouřením cigaret je negativní vliv na okolí kuřáka, pak pravděpodobně existují lepší nástroje, kterými takové externality omezit, než je pouhé zavedení spotřební daně. Vyhrazení míst vhodných pro kouření zamezí dopadu na okolí efektivněji. Nebylo by tak potřeba zaměřit politiku proti kouření (nebo závislosti jako takové), ale výhradně proti přímému negativnímu dopadu kouření na okolí.

Druhý příklad, kde přesné pojmenování může změnit cíl spotřebních daní, je automobilová doprava. Pokud je hlavní negativní externalitou pouze znečištění ovzduší, pak by spotřební daň měla dopadat výrazněji na auta, která znečišťují prostředí výrazněji. Daňová diferenciací by tak měla být založena minimálně na škodlivosti a množství zplodin, pravděpodobně ale i na velikosti místa a počtu obyvatel, kterých se negativní externality dotýkají. Z toho pohledu by provoz aut na alternativní zdroj energie, pokud je spojen s menším rozsahem znečištění ovzduší, měl být zdaněn nižší sazbou. Obecně platí, že ta část aktivity, která vede k negativním externalitám, jako je zvýšení množství prachu, většímu provozu na silnicích či vyšší nehodovosti, nemá požívat daňové zvýhodnění.

Oba příklady ilustrují, že **slepé zavádění plošných spotřebních (či jiných) daní k omezení negativních externalit nemusí být vhodným nástrojem k potlačení nežádoucího chování.** Správné pojmenování a popsání negativních externalit může vést k efektivnějšímu způsobu řešení. Zájmem společnosti by mělo být především omezit rozsah negativních externalit.

⁹ Formování rodiny je v takovém případě částečně endogenní.

Box 3 – Internality a časová nekonzistence rozhodování¹⁰

Dlouhodobě dominujícím ekonomickým argumentem ve prospěch existence státní regulace byl problém externalit. S rozvojem ekonomické vědy a s nástupem behaviorální ekonomie se mění některé zažité předpoklady. Lidé v ekonomických teoriích již nejsou dokonale informováni, nejsou časově konzistentní ve svých rozhodnutích nebo nejsou perfektně racionální.

V literatuře lze najít mnoho příkladů, které se věnují časové nekonzistenci rozhodování a problému se sebekontrolou jedinců. Prvním příkladem časové nekonzistence je, že mnoho spotřebitelů jinak nahlíží na stejné rozhodnutí v jiný časový okamžik. V laboratorním experimentu se například ukázalo, že lidé preferují \$100 dnes před \$200 za dva roky, ale pokud stejný problém řeší s posunem o 6 let, tedy \$100 za šest let nebo \$200 za osm let, preferují již druhou možnost. Spotřebitelé jsou ochotni být trpěliví v budoucnu, nikoli však dnes.

Problém s časově nekonzistentním rozhodováním lze vidět jako rozhodování mezi dlouhodobými výhodami (např. zdravotními) a krátkodobými náklady (např. jít cvičit). Jednou z možností, jak mohou spotřebitelé k problému přistoupit, je zvýšit krátkodobé náklady „špatného rozhodnutí“ (např. nejit cvičit). Proto spotřebitelé dobrovolně vyhledávají nástroje (commitment device), například sázku s kamarády nebo permanentku do posilovny, kterými se zavazují k určitému chování a které zvyšují náklady při výběru „špatného rozhodnutí“.

Ekonomové Jonathan Gruber a Botond Köszegi (2001, 2004) ve své práci ukazují, že pokud jsou ekonomičtí aktéři časově nekonzistentní ve svých rozhodováních, tak i přestože v budoucnu chtějí přestat kouřit, nikdy kouřit nepřestanou. Časová nekonzistence spotřebitele způsobuje, že dnešní „já“ škodí svému budoucímu „já“. Místo o externalitách, které popisují negativní dopad jedince na okolí, tak autoři mluví o internalitách, kdy dnešní „já“ má negativní dopad na budoucí „já“.

Pokud by se časově nekonzistentní jedinec dokázal pevně zavázat k rozhodnutí přestat kouřit a takové rozhodnutí v budoucnu musel dodržet, zvýšil by se jeho blahobyť. V ekonomickém kontextu by si zvýšil užitek. Takových důvěryhodných závazků v tržním prostředí moc neexistuje, zvýšené zdanění je však jedním z nich. Odhady autorů naznačují, že internality by se při „optimální“ cenotvorbě měly do ceny krabičky cigaret započítat několikanásobně více než samotné externality. Internality tak poskytují dodatečnou motivaci pro existenci spotřebních daní.

¹⁰ Box 3 je z velké části založen na Gruber (2010).

Box 4 – Historie spotřební daně

Spotřební daň je následovníkem takzvaných akcízů, které byly v 19. století rozšířené v celé Evropě. Jednalo se vlastně o daně, které vláda vybírala při výrobě a prodeji určitého zboží. Na území dnešní České republiky byly v platnosti až do čtyřicátých let a následně v době komunistického režimu byly nahrazeny více vyhovující daní všeobecnou.¹¹

Z dnešního pohledu je ale zajímavější, k jakým účelům spotřební daň v minulosti sloužila. Například v letech 1918–1938 se vedle daně z lihu a daně z minerálních olejů mezi spotřební daně řadila i daň z droždí, z cukru, z masa nebo i daň z limonád, minerálních vod a sodovek. Na první pohled se může zdát, že spotřební daň primárně sloužila pro lehké získávání finančních prostředků do státního rozpočtu. Nicméně při důkladnějším studiu klasických ekonomických zdrojů si můžeme všimnout, že už Adam Smith ve své slavné knize Bohatství národů zmiňuje jako důležitý cíl spotřební daně zamezení nadměrné konzumace zdraví škodlivých produktů, a tím zdůrazňuje morální rozměr spotřební daně.

Adam Smith (1776): „It has for some time past been the policy of Great Britain to discourage the consumption of spirituous liquors, on account of their supposed tendency to ruin the health and to corrupt the morals of the common people.“

Dopady spotřební daně

Před diskusí o dopadech spotřební daně na chování jedinců je nutné vymezit dva základní pojmy. První – daňová povinnost (anglicky *legal tax incidence*) – označuje, na koho podle zákona připadá povinnost odvést daň. Například u DPH jde o firmy, které fungují jako plátcí DPH. Druhý pojem – reálný dopad zdanění (anglicky *economic tax incidence*) – vymezuje to, kdo nese ekonomické náklady zdanění. V příkladu s DPH by to byl, do jisté míry, spotřebitel platící vyšší cenu zboží. Následující odstavce diskutují, kdo nese náklady zavedení daně z ekonomického pohledu, nikoliv na koho připadá povinnost daň odvést.

Zavedení spotřebních daní se často považuje za impulz, který se projeví do ceny tím, že zboží podraží. O kolik vzroste cena, záleží na několika aspektech, především pak na míře soutěživosti na trzích, na které je spotřební daň uvalena. Například v jednoduchém modelu parciální rovnováhy záleží zátěž spotřební daně na elasticitách poptávky a nabídky. Náklady nese spotřebitel, pokud zdaněné zboží a služby jsou na trhu s cenově neelastickou poptávkou a elastickou nabídkou. V případě, kdy je poptávka po těchto výrobcích a službách elastická a nabídka naopak neelastická, dopadne spotřební daň především na prodávající. V případě podobných poptávkových a nabídkových elasticit nesou náklady daňové zátěže obě strany (Atkinson a Stiglitz, 1980).

Teoretická literatura popsala podmínky, za jakých mohou spotřebitelé nést více než 100 % daňové zátěže (např. Delipalla a Keen, 1992). Empirické vědecké články založené převážně

¹¹ Všeobecná daň byla zavedena zákonem č. 283/1948 Sb. a později novelizovaná na všeobecnou nákupní daň. Daň se vztahovala na konečný výrobek ze zboží uvedeného v daňovém sazebníku. Daň se odváděla jednorázově a poplatník si daň musel sám vypočítat. Od roku 1952 byla zrušena a nahrazena daní z obratu.

na amerických datech takové příklady dokumentují. Například Poterba (1996) nabízí příklady, kdy spotřebitelé nesou celé náklady spojené se spotřební daní a daní z prodeje v USA, Besley a Rosen (1998) pak ukázali, že v důsledku zavedení spotřebních daní na maloobchodní zboží spotřebitelské ceny vzrostly o více než 100 % zavedené daně. Pro další text a pochopení smyslu spotřebních daní jako nástroje snižování újmy je podstatné, že náklady zvýšení daní, zvláště u spotřeby s nízkou cenovou citlivostí poptávky, nese spotřebitel bez ohledu, na koho je uvalena povinnost daň odvést.

2. Daňový systém jako nástroj snižování újmy

V diskusích o omezení nežádoucího chování dominuje pojem tzv. *harm reduction* (snižování újmy).¹² **Snahou tohoto přístupu je nahradit „škodlivou“ spotřebu „méně škodlivým“ substitutem, alternativou.** Tento přístup lze opět dobře demonstrovat na spotřebě tabáku. Pokud je kouření cigaret spojeno s nejvyšším rozsahem zdravotních rizik, zatímco nové formy konzumace tabáku (zahřívání tabák, elektronické cigarety) vykazují zdravotní rizika nižší, je v zájmu hospodářské politiky přesun spotřeby k novým formám spotřeby podpořit.¹³

Existuje několik možností, jak může stát ovlivnit rozsah negativních externalit způsobených spotřebou tabáku. Extrémním přístupem je úplný zákaz (nekonečně vysoká daň) spotřeby tabáku. Takový krok však není vhodný hned ze čtyř důvodů. Zaprvé, s počtem pravidelných spotřebitelů tabáku by ani úplný zákaz pravděpodobně nepřinesl konec trhu s tabákem. Zadruhé, zákaz by pravděpodobně vedl k přesunu trhu s tabákovými výrobky do ilegální ekonomiky, což by některé problémy spojené s tržním selháním (např. asymetrie informací o kvalitě produktu) mohlo ještě prohloubit. Zatřetí, veřejné rozpočty by přišly o významný zdroj příjmů. Začtvrté, úplný zákaz snižuje společenský blahobyť, zatímco internalizace nákladů formou daňové zátěže může společenský blahobyť i zvýšit.

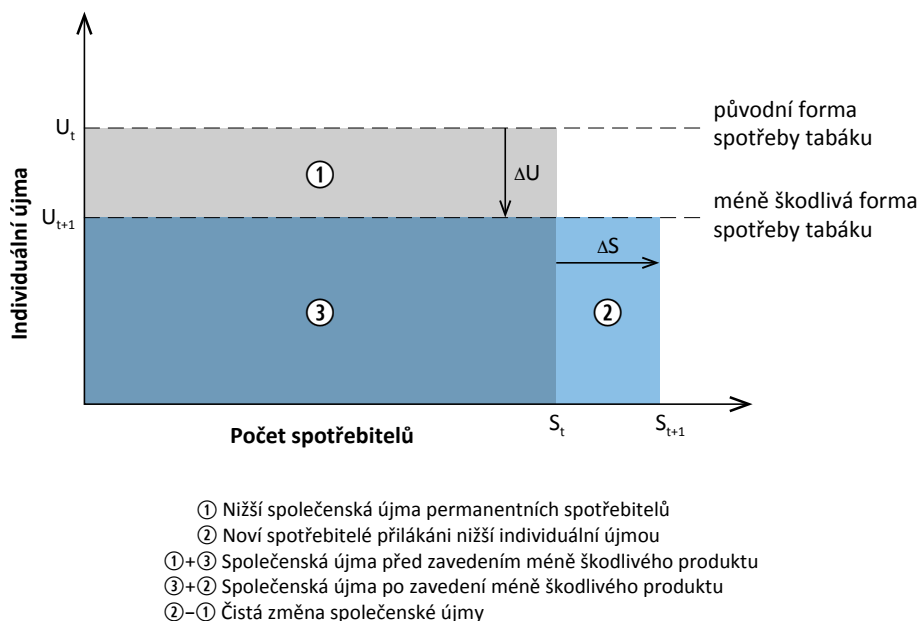
Schůdnějším přístupem se jeví snaha vytvořit prostředí, ve kterém budou současní spotřebitelé vedeni k možnosti přestat nebo přejít k jiné méně škodlivé formě tabáku. Jedním ze způsobů je regulace výroby, reklamy nebo prodeje, například omezením rozsahu reklamy nebo věkovým limitem spotřebitele. Druhým způsobem je nastavení daňového systému tak, aby motivoval spotřebitele ke konzumaci méně škodlivé formy tabáku, tedy například e-cigarety nebo zahřívání tabáku. Daňová diferenciaci na rozdíl od regulace nemusí vést ke snížení příjmů veřejných rozpočtů.

Pokud spotřebitelé na zvýšení zdanění cigaret zareagují přesunem k méně zdaněnému (levnějšímu) a méně škodlivému substitutu, jde o prospěšné využití distorzního efektu daní. Je dobré mít na paměti, že nejde nutně o snížení spotřeby tabáku, ale o náhradu škodlivé formy spotřeby za méně škodlivou. Podobně jako snížení daňové zátěže na méně škodlivé způsoby dopravy nesnižuje objem přepravy, jen poskytuje stejný benefit přepravy s menším rozsahem negativních externalit. I přesto, že různé formy přepravy (či spotřeby tabáku) nejsou dokonalými substituty.

¹² V adiktologii se anglický výraz *harm reduction* často překládá jako minimalizace rizik či škod. S vědomím, že riziko má v ekonomické literatuře jiný význam, preferujeme překlad „snižování újmy“.

¹³ Odborná literatura poskytuje poměrně silné argumenty, že tomu tak skutečně je. Nicméně, cílem této studie není diskutovat nebo hodnotit zdravotní rizika různých forem tabáku.

Graf 3: Schéma dopadu snížené individuální újmy na společenskou újmu

Empirická odborná literatura poskytuje dostatek výsledků potvrzujících, že změna daňového zatížení ovlivňuje chování spotřebitelů. Ve vyspělých zemích je průměrná cenová elasticita poptávky po cigaretách odhadována kolem $-0,4$ %. Tedy se zvýšením ceny cigarety o 1 % klesne poptávka o 0,4 %. Poptávka v méně rozvinutých zemích je často cenově dokonce citlivější. Očekávaný substituční efekt, tj. přesun poptávky od produktu se zvýšenou daňovou zátěží k levnějšímu substitutu, byl v literatuře rovněž dokumentován opakovaně. Důležité je, že zvýšení daňové sazby na kouření tabáku ovlivňuje všechny tři aspekty rozhodování spotřebitelů: (i) zvyšuje pravděpodobnost ukončení spotřeby již existujících kuřáků; (ii) snižuje pravděpodobnost, že dosavadní nekuřáci začnou kouřit; a (iii) snižuje počet vykouřených cigaret pokračujících kuřáků (Chaloupka a kol., 2012). Empirická literatura tak nabízí robustní obrázek dopadu daní na spotřebu cigaret.

Problémy přístupu snižování újmy

Přístup snižování újmy diktuje, že méně škodlivá spotřeba tabáku by měla být daňově zvýhodněná. Před slepou aplikací tohoto přístupu je však potřeba rozmyslet několik otázek, z nichž některé jsme již jmenovali. První, daňové zvýhodnění lze smysluplně aplikovat pouze v momentě, kdy lze dostatečně detailně popsat negativní externalitu jednotlivých spotřebních možností. Tedy, tvůrce hospodářské politiky ví, který aspekt chování spotřebitelů chce omezit. To vyžaduje nejen přesné popsání konkrétních externalit (v příkladu s tabákem jsme problém implicitně zjednodušili na zdravotní riziko, aniž bychom pojmenovali, co přesně to znamená), ale zároveň alespoň ordinalistické¹⁴ porovnání závažnosti mezi jednotlivými alternativami spotřeby. Tedy, která z forem spotřeby tabáku (cigarety, elektronické cigarety,

¹⁴ Ordinalistické porovnání znamená, že dokážeme seřadit spotřební alternativy podle rozsahu negativních externalit. Nemusíme však vědět, jak moc se liší a kolik jsou jednotlivé alternativy škodlivější.

zahřívání tabák atd.) je spojena s nejvýraznějším a nejmenším rozsahem zdravotního rizika. Ani pro případ automobilové dopravy nemusí být aplikace jednoduchá. Pokud by největším problémem automobilové dopravy byla přeplněná města (včetně nedostatečného množství parkovacích míst), je pravděpodobně vhodné daňově zvýhodnit malá auta či motorky, a naopak daňově penalizovat pořízení druhého či třetího auta. Jiný přístup je například nastavit sazbu mýtného podle počtu pasažérů nebo vyhradit jízdní pruh pro vozidla s určitým počtem pasažérů.¹⁵ Pokud je dominantní externalitou znečištění životního prostředí, pak by daňová diskriminace měla reflektovat především znečištění spojené s jednotlivými druhy pohonů.

Druhou oprávněnou obavou je riziko, že daňové zvýhodnění méně škodlivé alternativy může přilákat nové spotřebitele, jak zachycuje Graf 3. V příkladu se spotřebou tabáku jej pak mohou začít konzumovat jedinci, kteří by bez daňového zvýhodnění tabák nespotřebovali v žádné formě. Navíc odborná literatura poukazuje na fakt, že e-cigarety fungují jako mezikrok, který zvyšuje pravděpodobnost toho, že lidé začnou kouřit cigarety (např. Barrington-Trimis a kol., 2016, Liu a kol., 2019). Třetí potenciální obavu představuje fakt, že fungující politika snižování újmy, která vede k přesunu spotřeby méně škodlivého a méně zdaněného zboží, snižuje daňový výnos a může ohrozit dlouhodobou udržitelnost daňového systému. Pokud by například většina spotřebitelů a firem přešla na dopravu na alternativní pohon a přestala nakupovat pohonné hmoty, veřejným rozpočtům by vypadl významný zdroj příjmů.¹⁶ Daňovou ztrátu však lze do jisté míry kompenzovat dodatečným zvýšením daňové zátěže na více škodlivou formu spotřeby a zachovat tak fiskální neutralitu daňových změn.

3. Další aspekty zavádění spotřebních daní

Regresivita spotřebních daní

Jednou z častých kritik spotřebních daní je jejich regresivita. Daňový systém je regresivní, pokud nízkopříjmové domácnosti platí na dani relativně více, tedy poměrově ke svým příjmům více než domácnosti vysokopříjmové. Obecně platí, že daně uvalené na spotřebu (takže i DPH) lze považovat za regresivní, protože vysokopříjmové domácnosti zpravidla část svého příjmu spoří, a utratí tak relativně ke svému příjmu méně za spotřebu, a tedy i na dani. Spotřební daň uvalená na tabák je regresivní o to víc, že nízkopříjmové domácnosti tíhnou k vyšší spotřebě tabáku. Z toho důvodu je spotřební daň na cigarety považována za jednu z nejvíce regresivních daní (Poterba, 1989; Remler 2004).

Je důležité zdůraznit, že obecně ekonomové považují efekt přerozdělování příjmů a majetku ve společnosti způsobený jednou z mnoha daní (spotřební daň) za méně zásadní téma než vliv celého daňového systému na přerozdělování bohatství ve společnosti. Navíc přímé daně (především daň z příjmu) a transfery jsou považovány za efektivnější způsob, kterým lze adresovat přerozdělování bohatství, pokud by to tvůrce hospodářské politiky považoval za vhodné. Daňový systém tím pádem nabízí dostatek (lepších) nástrojů, jak kompenzovat případnou regresivitu spotřebních daní. Vliv spotřebních daní na přerozdělování bohatství je tak řešitelná obava, která by však neměla být tvůrcem hospodářské politiky opomíjena.

15 Taková opatření již v některých městech fungují. Například ve Spojených státech amerických dnes fungují tzv. „carpooling lines“.

16 Dle statistik celní správy dosáhl výběr spotřební daně za pohonné hmoty jen v roce 2018 více než 90 mld. korun.

Hodnocení regresivity spotřebních daní lze chápat i komplexněji a započíst vliv zdanění na blahobyt spotřebitele, a ne pouze na jeho rozpočet. Konkrétně, pokud uvažujeme časově nekonzistentního spotřebitele (viz [Box 3](#)), spotřební daně mohou mít dokonce progresivní dopad. Pokud jsou nízkopříjmové domácnosti cenově citlivější a zároveň, jak naznačují empirické výsledky, spotřebovávají více nezdravých produktů (tabák či slazené nealkoholické nápoje), pak ze zvýšení zdanění pramení pokles spotřeby nezdravých potravin a nárůst blahobytu více než mezi vysokopříjmovými domácnostmi. V takovém případě působí spotřební daň progresivně. Teoretické příklady, kdy se spotřební daň chová progresivně, poskytují například Gruber a Köszegi (2004) a Allcot, Lockwood a Taubinsky (2018).

Podpora inovací a vzniku nových trhů

V gesci tvůrce hospodářské politiky je vedle zavádění demotivujících pravidel, která mají odradit od nežádoucích činností či forem spotřeby, i pozitivní motivace podporující jedince k žádoucímu chování. Podobně jako funguje patentová politika (viz [Box 5](#)) i daňový systém může ovlivnit míru inovací a vznik nových produktů a trhů. Zatímco patentová politika vytváří monopolní postavení pro držitele patentu, daňová motivace otvírá celé nové trhy pro všechny tržní hráče.

Box 5 – Patentová politika

Nově objevená znalost, zařízení nebo aplikace často vykazuje vlastnosti veřejného statku (nevylučitelná a nerivalitní spotřeba). Jinými slovy, z nového objevu mohou těžit všichni jedinci, nejen autor vynálezu. Oproti tomu náklady inovací a výzkumu často nese pouze jediný inovátor. Mluvíme tak o tržním selhání, které by při svém neřešení vedlo k nedostatečné inovační aktivitě podnikatelů. Zavedení patentů (intelektuálních vlastnických práv obecně) slouží jako náprava tohoto tržního selhání a vede k situaci, kterou ekonomové nazývají druhé nejlepší řešení.

Silná vlastnická práva způsobí, že firmy budou těžit ze svých inovací, a proto jsou ochotné a motivované nést náklady a rizika investic do výzkumu a vývoje. Bude-li inovační aktivita úspěšná, stát jim zajistí dočasné monopolní postavení na trhu s novým produktem. Patentová politika tak patří mezi nástroje státu, které řadíme mezi ty podporující hospodářský růst.

Druhá výhoda patentů je, že v některých zemích jsou informace po uplynutí patentové ochrany poskytnuty dalším tržním hráčům, kteří tak nemusí vynakládat dodatečné výdaje na dosažení ekonomické úrovně tržního lídra. To umožňuje investovat do dalších zlepšení.

Patentová politika čelí i některým kritickým hlasům. Patentový systém nedostatečně motivuje k inovacím, které nelze ohodnotit tržně. Hrozí rovněž, že významný tržní hráč obejde patentovou politiku nákupem celé firmy, která má v držení konkurenční patent. I tak je patentová politika považována za kvalitní řešení tržního selhání a za standardní nástroj v moderních ekonomikách.

Bohatá ekonomická literatura poukazuje na vztah institucí motivujících k inovacím a ekonomickému rozvoji společnosti a blahobytu (např. Hall a Rosenberg, 2010). **Příslib nižšího zdanění nového – méně škodlivého – zboží zvyšuje perspektivu výzkumu a inovací nutných k vzniku takových produktů** a potenciálně i celých nových trhů. Pokud je produkt spojen s vysokou mírou negativních externalit, například automobilový průmysl, mělo by být cílem hospodářské politiky motivovat výrobce, aby na trh uvedli nové produkty s nižším rozsahem nežádoucích důsledků. Příslib nižšího budoucího zdanění méně škodlivého výrobku lze vnímat jako nepřímou podporu inovací. Vidina daňového zvýhodnění nového produktu, která poskytuje inovativní firmě výhodu na soutěžícím trhu, je pro firmu dodatečná motivace pro inovaci.

4. Praxe spotřebních daní

Světové trendy ve spotřebních daních

Nastavení daňového systému, a tedy i zacílení a rozsah spotřebních daní, je do velké míry otázka preferencí tvůrce hospodářské politiky. O to víc, pokud daňový systém sleduje různé cíle. Zkušenosti a praxe z jiných zemí světa mohou poskytnout vhodné vodítko pro jednotlivé kroky hospodářské politiky. Ve své zprávě Tax Policy Reform 2018 OECD explicitně uvádí, že **dominantní trend posledních let je snaha zemí zavést spotřební daň na alkoholické, tabákové výrobky (cigarety i jiné formy spotřeby) a slazené nealkoholické nápoje** spojené se vznikem negativních externalit a internalit.¹⁷ Cílem je zvýšit výběr daní a zlepšit stav veřejného zdraví. Jen za poslední dva roky přistoupily vlády Velké Británie, Irska, Finska a Jihoafrické republiky ke zdanění slazených nealkoholických nápojů a energetických nápojů. Belgie a Norsko zvýšily už existující zdanění těchto nápojů. V letech 2017 a 2018 došlo ke zvýšení daňové povinnosti u tabákových výrobků v celkem 20 zemích, v oblasti alkoholických nápojů pak v 8 zemích.

Kroky některých vlád však jdou proti politice snižování újmy, když pro spotřebitele nevytváří patřičnou motivaci přeměrovat svoji spotřebu tabáku k méně škodlivé alternativě. Například v Řecku, Finsku, Švédsku a Polsku byla v posledních dvou letech zavedena daň na e-cigarety. Zpráva OECD dále uvádí, že v některých případech bylo rozšíření daňové povinnosti na další spotřebu motivované harmonizací daňového zatížení mezi substituty.¹⁸ Například v Jižní Koreji došlo ke zvýšení daňové zátěže na nové formy spotřeby tabáku (e-cigarety a zahříváný tabák) tak, aby daňová zátěž odpovídala té na cigarety. Navzdory jinému způsobu určení daňové povinnosti (e-cigarety podle objemu nikotinu, zahříváný tabák podle počtu náplní, cigarety podle hmotnosti tabáku) je celková daňová povinnost na jednu krabičku srovnatelná. Celková daňová zátěž cigaret v Jižní Koreji se skládá z mnoha různých daní a v roce 2015, kdy šlo o 7 různých daní, dosáhla 74 % maloobchodní ceny (World Bank Group, 2018). Zde je nutné zdůraznit, že **harmonizace daňového zatížení mezi méně a více škodlivými substituty jde proti smyslu politiky snižování újmy**.¹⁹ Graf 5 ukazuje porovnání daňové zátěže uvalené na cigarety v jednotlivých zemích.

17 Aktuální zpráva Tax Policy Reform 2019 potvrzuje pokračující trend zavádění spotřebních daní ve snaze snížit nežádoucí spotřebu (formy spotřeby) cigaret a slazených nealkoholických nápojů. (OECD Report 2019; str. 8).

18 "In some cases, new excise taxes are also being introduced to harmonise the tax treatment between close substitutes." (OECD Report 2018; str. 98).

19 V Portugalsku vláda přistoupila k daňové diskriminaci mezi slazenými nápoji podle míry škodlivosti. V souladu se snahou minimalizace újmy podléhají nápoje s vyšším obsahem cukru vyššímu zdanění. (OECD Report 2019; str. 87)

Zajímavým příkladem v zavádění spotřebních daní v posledních dvou letech je Jihoafrická republika, která se rozhodla je využít pro boj s majetkovou nerovností. Ve snaze o snížení nerovnosti mezi jejími občany zavedla valorické²⁰ spotřební daně na luxusní produkty kupované především bohatšími domácnostmi. Došlo ke zdanění chytrých telefonů, vzrostlo i daňové zatížení dalšího luxusního zboží, například kosmetiky, elektroniky nebo motorových vozidel. S legalizací marihuany v Kanadě (i nad rámec medicínského použití) vznikl zdaňovací rámec i na trhu marihuany. Držitelé licencí na prodej marihuany jsou v Kanadě povinni odvést spotřební daň ve výši 2,5 % z ceny nebo 0,25 CAD za 1 gram (“Cannabis duty – Calculate the duty on cannabis“, 2019).

K otázce daní, které mají omezit chování s negativními dopady na životní prostředí, zpráva OECD konstatuje, že se vyvíjejí správným směrem, ale lze je považovat za nedostatečné a zaměřené výhradně jen na automobilovou dopravu. Zpráva upozorňuje, že efektivní daňová povinnost na ropné produkty je mnohem vyšší než na uhlí, které je spojeno s vysokou úrovní škodlivých emisí. Obrovský nevyužitý potenciál environmentálních daní se skrývá v daních na odpad, plastové tašky a chemikálie. Chtějí-li země sjednotit efektivní daňové sazby uvalené na různé zdroje negativních externalit a zároveň zvýšit daňové příjmy, je podle OECD vhodné postupné zvyšování daňových sazeb tam, kde je současné efektivní daňové zatížení nízké.²¹

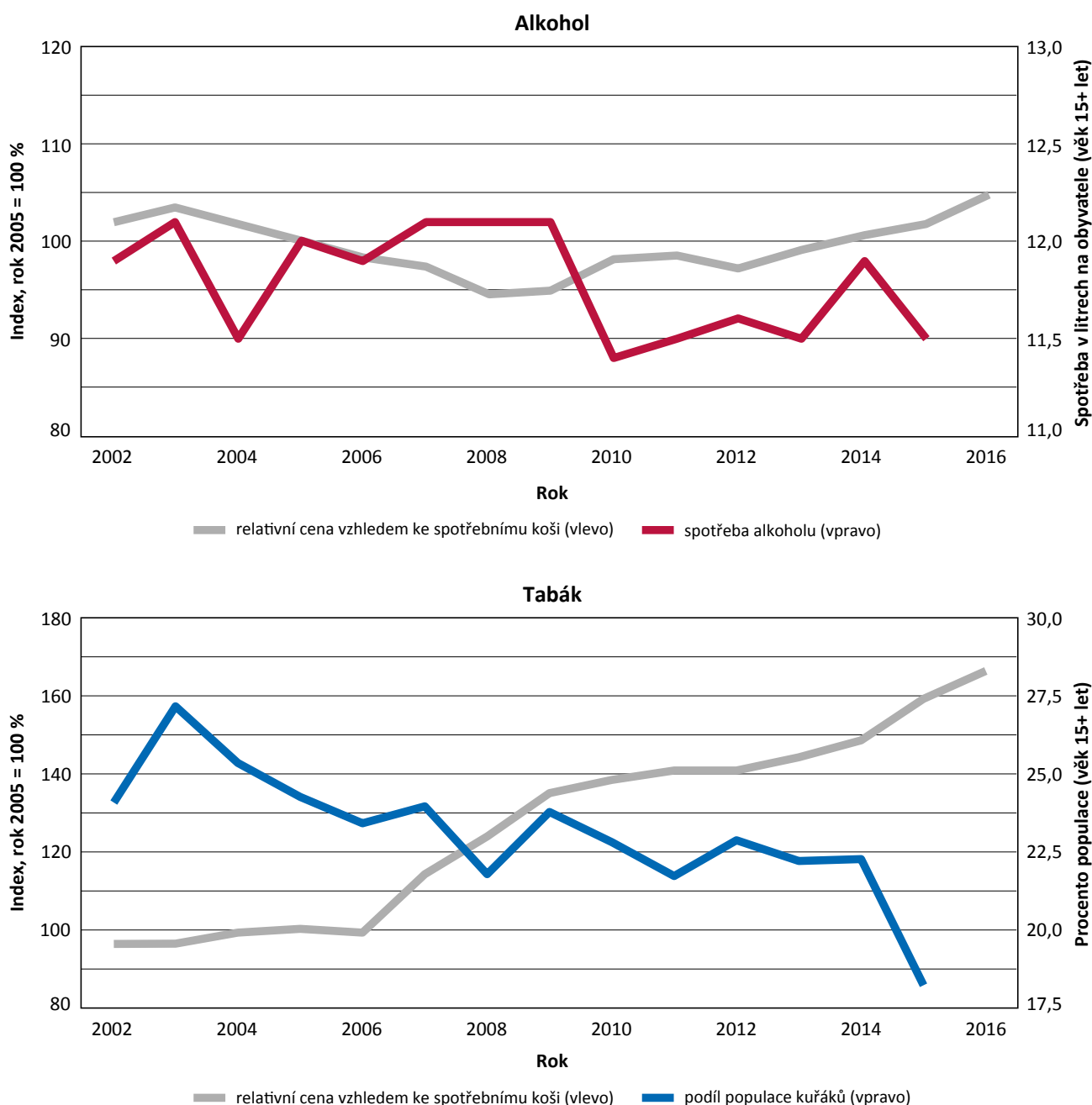
Box 6 – Realita podle OECD nejen v České republice

Graf 4 zobrazuje vývoj spotřeby alkoholu a cigaret v České republice. Na rozdíl od průměrné spotřeby alkoholu na obyvatele, podíl populace klasifikované jako kuřáci klesá. Co však z poskytnutých dat nevíme je, jaké jsou charakteristiky skupiny obyvatelstva v České republice, která požívá tabákové výrobky každý den. Tato data rovněž nezahrnují příležitostné kuřáky. Bližší poznání těchto skupin by mohlo pomoci k lepšímu cílení spotřebních daní.

Horní panel **Grafu 5** zobrazuje srovnání cen 20 cigaret v jednotlivých zemích, zatímco spodní panel ukazuje, kolik procent ceny bude odvedeno státu jako daň. Zatímco cena cigaret v České republice patří v mezinárodním srovnání k těm nižším, daňové zatížení uvalené na cigarety se nachází v horní polovině zemí. Nutno podotknout, že odchylky mezi zeměmi jsou jen minimální. To může naznačovat, že další zvyšování daňového zatížení cigaret je spíše nepravděpodobná cesta, jak snížit spotřebu cigaret. Lepší cílení a diferenciací těchto daní mezi substituty se ukazují jako nezbytné kroky. Na druhé straně, pokud je hlavním cílem státu naplnit státní pokladnu, může být vhodné uvažovat například nad novými spotřebními daněmi u produktů, které mnohem více znečišťují životní prostředí, jako jsou plastové láhve a tašky nebo chemikálie.

20 Valorická daň znamená, že daňová povinnost je počítána jako procentuální částka z nákupní ceny.

21 Aktuální OECD zpráva konstatuje, že v posledních letech dochází ke zpomalení tempa zavádění environmentálních daní.

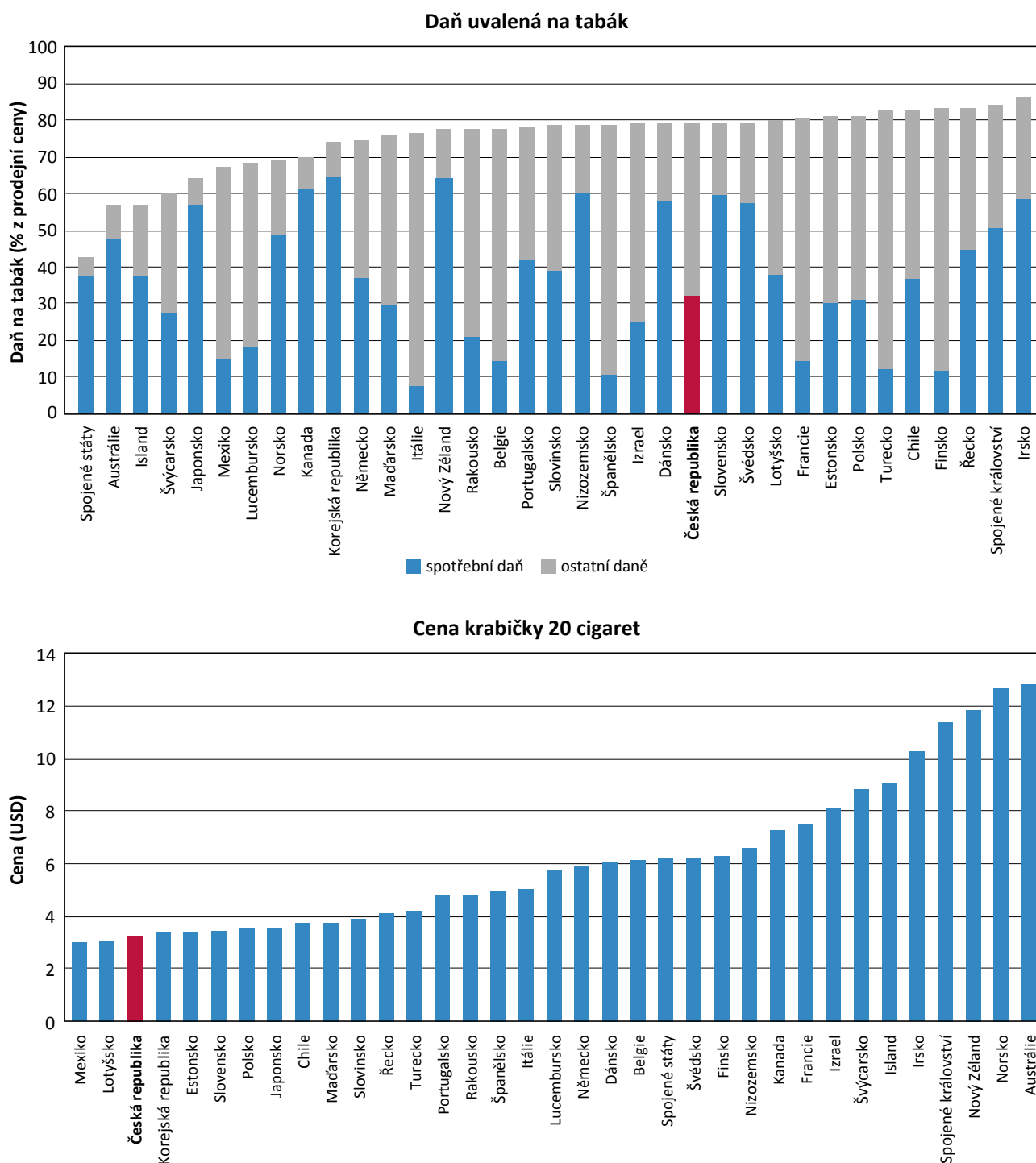
Graf 4: Vývoj spotřeby a ceny alkoholu a tabáku

Zdroj: Autoři na základě dat Českého statistického úřadu a OECD (2017), Health Statistics (database).

Regulace slazených nápojů

Rozšířenou skupinou nových spotřebních daní jsou daně na nealkoholické slazené nápoje. Při zavádění těchto daní je často deklarován cíl snížit výskyt zdravotních problémů, jako jsou kardiovaskulární choroby, diabetes a potlačení epidemie obezity. Přidaný cukr ve slazených nápojích způsobuje zdravotní komplikace spojené především se zvyšováním hmotnosti (Malik a kol., 2010, Chen a kol., 2010). Například U.S. Dietary Guidelines (2010) doporučuje omezit přidaný cukr ve všem spotřebovávaném jídle a nápojích na maximálně 10 % z celého kalorického příjmu, což je přibližně kolem 200 kalorií denně. S doporučením na snížení spotřeby slazených nápojů přišla i World Health Organization (WHO), která varuje zejména

Graf 5: Daňové zatížení a cena cigaret

Zdroj: Autoři na základě dat z OECD Economic Survey

osoby s nadváhou. Pokud je zájmem společnosti snížit spotřebu přidaného cukru ve slazených nápojích, daňový systém je vhodným nástrojem.

Ke zdanění slazených nápojů přistoupilo již 34 zemí na světě a sedm států v USA (GFRP, 2018). Často zmiňovaným příkladem je Mexiko, kde zavedení daně snížilo spotřebu slazených nápojů o 12 % za rok. V Evropě existuje daň na slazené nápoje například ve Francii, a to již od roku 2012. Capacci a kol. (2016) ukázali, že zavedení daně vedlo k mírnému poklesu spotřeby slazených

nápojů a že daný efekt byl významnější pro vysokopříjmové domácnosti. V Norsku se daň vztahuje i na sladké potraviny, v Maďarsku dokonce na nápoje a potraviny, které obsahují vysoký obsah cukru nebo soli. Na začátku roku 2019 byla daň na slazené nápoje nastolena jako téma veřejné diskuse na Slovensku. Tamní Institut finanční politiky na Ministerstvu financí ve své studii mimo jiné uvedl, že k tomu, aby taková daň opravdu snížila spotřebu slazených nápojů a tak splnila deklarovaný cíl, musí se konečná cena slazených nápojů zvýšit minimálně o 20 %.

Zvláštní postavení v zavádění spotřebních daní na konzumaci zdraví škodlivých potravin má Dánsko, které zavedlo daň na slazené nápoje již ve 30. letech. Od října 2011 navíc v Dánsku platila tzv. „daň z tuku“, kdy za každý kilogram nasyceného tuku stát vybíral 16 dánských korun, zhruba 55 českých korun.²² Daň z tuku však vydržela pouze 15 měsíců a na začátku roku 2013 došlo k jejímu zrušení. Většina odhadů dopadu zdanění tuku na spotřebu a na veřejné zdraví naznačuje, že v prvních měsících po zavedení daně došlo k propadu prodeje, v delším období však k žádné významné změně chování spotřebitelů nedošlo. Konkrétně Jensen a Smed (2013) ukazují, že v prvních měsících po zavedení daně došlo až k 10% propadu kupovaného množství některých potravin, na které byla daň uvalena (např. máslo a margarín). To však mohlo být, a podle některých i bylo, způsobeno tím, že se Dánové předzásobili. Vliv v delším období, odhadnutý i jinými autory, se zdá být spíše zanedbatelný. Bødker a kol. (2015) argumentuje, že prodej zdaněných položek klesl o méně než 1 % za celé období. Pozitivní, ale téměř zanedbatelný vliv na veřejné zdraví dokumentuje i Smed a kol. (2016). Vallgård a kol. (2015) pak diskutuje politickou rovinu zrušení nepopulární daně. V roce 2014 došlo v Dánsku i ke zrušení daně ze slazených nápojů.

Odborná literatura věnující se tématu zdanění slazených nápojů shrnula základní prvky, které by tvůrce hospodářské politiky měl mít při zavádění daňové povinnosti na paměti. V souladu s celou literaturou spotřebních daní jde především o otázky externalit, internalit a regresivity spotřebních daní. Za hlavní externalitu je považované zvýšení finančních nákladů pro systém veřejného zdravotnictví, potažmo dopad na veřejný rozpočet a nižší ekonomickou aktivitu lidí se zdravotními komplikacemi (Bhattacharya a Sood, 2011; Fontaine, Redden, Wang, Westfall a Allison, 2003). V otázce internalit, tedy nedostatečného započítání všech následků vlastního rozhodnutí, jsou typicky popisované dvě příčiny. První je, že internality jsou způsobeny nedokonalými informacemi, což v kontextu rozhodování o spotřebě slazených nápojů znamená, že spotřebitel nezná všechny negativní důsledky vysoké spotřeby cukru. Pokud by nedostatek informací byl jediný zdroj internalit, znamenalo by to, že i pouhé poskytnutí lepších informací by vedlo ke zlepšení. Druhou zmiňovanou příčinou je časová nekonzistence spotřebitele, která rovněž vede k přílišné spotřebě slazených nápojů.

Podobně jako jiné druhy spotřebních daní je i daň uvalená na slazené nápoje často kritizována pro svoji regresivitu. Vzhledem k tomu, že nízkopříjmové skupiny mají vyšší tendenci konzumovat slazené nápoje, hrozí, že na daních odvedou vůči jejich příjmům relativně více než domácnosti vysokopříjmové. Allcot, Lockwood a Taubinsky (2018) ukázali, že díky pozitivnímu dopadu na omezení spotřeby slazených nápojů bude čistý přínos z uvalení této daně přibližně stejný pro všechny příjmové skupiny. I tak zůstává regresivita a dopad na nízkopříjmové domácnosti důležitým aspektem, který tvůrce hospodářské politiky musí adresovat při zavádění spotřebních daní, a to nejen na slazené nealkoholické nápoje.

---

22 Například cena másla vzrostla přibližně o 20 %.

V navazujícím článku poskytují Allcott, Lockwood a Taubinsky (2018b) shrnutí ekonomické teorie a empirických výsledků k zavádění daně na slazené nápoje, včetně shrnutí nejdůležitějších doporučení pro tvůrce hospodářských politik. Tři hlavní z nich jsou:

1. *Zdaňovat množství cukru, nikoli objem nápoje.* Ve většině zemí je daň zavedena plošně na všechny nápoje (např. Mexiko). Nepříznivé zdravotní důsledky konzumace slazených nápojů jsou způsobeny především množstvím cukru. Proto cílené zdanění množství cukru nejen motivuje spotřebitele k přechodu na substituty s menším obsahem cukru, ale také výrobce ke snížení obsahu cukru v nápojích.
2. *Zaměřit se na zmírňování externalit a internalit, nikoliv na minimalizaci konzumace slazených nápojů.* Mnoho studií se zaměřuje na zodpovězení otázky, jaká výše daně dostatečně snižuje množství konzumovaných nápojů. Nicméně množství konzumace je jen nedokonalá míra společenského blahobytu, a tedy je nedostatečné se zabývat jen snížením spotřeby. Měli bychom se soustředit na maximalizaci společenského blahobytu, a nejen na maximalizaci pozitivních zdravotních důsledků nebo minimalizaci spotřeby nezdravého zboží (optimální daň by byla nekonečná = zakázání slazených nápojů).
3. *Opatrně s předběžným určením účelu vybraných financí ze spotřební daně.* Například daň z nealkoholických slazených nápojů ve Filadelfii byla obhajována i tím, že bude sloužit k financování předškolního vzdělávání. Takové využití vybraných financí ze spotřební daně může pomoci s nalezením podpory pro samotnou daň. Nicméně může mít nebezpečné důsledky. Například může vést k rozšíření daně i na zboží, které není škodlivé, nebo k záměrnému neefektivnímu nadužívání spotřebních daní. Navíc, pokud se spotřební daň ukáže jako úspěšná a klesne spotřeba, dojde k rychlému snížení množství vybraných financí. K financování konkrétního cíle je pak potřeba získání prostředků z jiných zdrojů, v opačném případě hrozí zrušení slíbené politiky.

Doporučení odborné literatury pro zavádění daně na slazené nápoje jsou v souladu s argumenty, které diskutuje tato studie na příkladu různých forem spotřeby tabáku. V první fázi zavádění daňové povinnosti je nutné, aby tvůrce hospodářské politiky jasně formuloval svůj (normativní) cíl, pouze následně lze hledat nejefektivnější cesty k jeho naplnění. Pokud jde o snížení externalit a internalit, není vhodné zdanit všechny slazené nápoje stejně, tj. všechny substituty stejně. Daňový systém by měl motivovat ke konzumaci těch méně škodlivých (v tomto případě s nižším obsahem cukru).

Spotřební daň na slazené nápoje vyvolává i další otázky. Pokud je hlavním politickým cílem omezení nadváhy a srdečních a cévních chorob, není jasné, zda by neměla být zdaněna i další nezdravá jídla (s vysokým obsahem soli, nasycených tuků atd.) a nápoje, jako je tomu například v Maďarsku. Tvůrce hospodářské politiky by rovněž měl zvážit, zda je lepší cílit primárně na změnu stravovacích návyků spotřebitelů nebo na změnu chování výrobců, kteří by následně změnili složení (a kvalitu) svých produktů. Ve druhém případě lze opět uvažovat o jiných, potenciálně efektivnějších přístupech regulátora. Po zavedení daně v Maďarsku se ukázalo, že v první vlně došlo ke změně chování výrobců – u 28 % výrobků byl snížen obsah škodlivých látek a u 12 % výrobků došlo k úplnému odstranění nezdravých ingrediencí (IFP, 2019). Současně několik výrobců zareagovalo na výzvu Evropské komise ohledně snížení množství přidaného cukru v nápojích do roku 2020, přičemž množství přidaného cukru kleslo i v zemích, kde spotřební daň zavedena nebyla.

Závěr

Daňový systém poskytuje tvůrcům hospodářských politik širokou paletu nástrojů, kterými mohou i v tržním prostředí dosáhnout politických cílů. Kromě výběru finančních prostředků nutných pro fungování veřejného sektoru slouží daně i k ovlivňování ekonomického chování jedinců. Daňový systém, který motivuje spotřebitele a firmy k žádoucímu chování (např. méně škodlivá forma spotřeby tabáku, větší inovační aktivita), je v zájmu společnosti. Ekonomickým kritériem pro posouzení vhodnosti zásahu vlády pomocí daňového systému by mělo být tržní selhání, v tomto případě především rozsah negativních externalit.

Odborná literatura poskytuje základní principy, jakými by se zavádění spotřebních daní v rámci tzv. *politiky snižování újmy* mělo řídit. Daň by měla cílit výhradně na škodlivé aspekty spotřeby, tedy například na negativní externality spojené s konzumací alkoholu nebo tabáku či na množství cukru v nápojích; nikoliv na samotnou konzumaci tabáku či objem slazených nápojů. Daňový systém by tak měl být diskriminační a substituty zdanit podle jejich škodlivosti. Nejméně by měla být zdaněna forma spotřeby, která je spojena s nejmenším rozsahem nežádoucího chování, nejvyšší daňová sazba by naopak měla být uvalena na nejvíce škodlivou formu spotřeby. Takový systém motivuje ke spotřebě méně zdaněné (levnější) a k její méně škodlivé formě. Snižuje se tak rozsah negativních externalit, aniž by došlo k poklesu spotřeby tabáku nebo dopravy. Takový přístup klade vysoké požadavky na porozumění fungování různých substitutů a jejich škodlivosti.

Mnoho zemí světa se v posledních letech odhodlalo k rozšíření spotřebních daní na nežádoucí, zdraví škodlivou spotřebu. První směr je zavedení nebo zvýšení daňové povinnosti na cigarety či jiné formy spotřeby tabáku. Daňový systém však často neodpovídá přístupu snižování újmy a není dostatečně diskriminační ve prospěch méně zdravotně závadných forem spotřeby. Druhý významný směr v zavádění spotřebních daní cílí na slazené nealkoholické nápoje.

Zdroje

Akcigit, U., Grigsby, J., Nicholas, T., & Stantcheva, S. (2018). *Taxation and Innovation in the 20th Century* (No. w24982). National Bureau of Economic Research.

Allcott, H., B. B. Lockwood, and D. Taubinsky (2018). Regressive Sin Taxes, with an Application to the Optimal Soda Tax, Working Paper.

Allcott, H., B. B. Lockwood, and D. Taubinsky (2018 b). Should We Tax Soda? An Overview of Theory and Evidence, Working Paper.

Atkinson, A. B., & Stiglitz, J. E. (1976). The design of tax structure: direct versus indirect taxation. *Journal of public Economics*, 6(1-2), 55-75.

Atkinson, A. B., & Stiglitz, J. E. (1980). Lectures on public finance. *Maidenhead: McGraw-Hill*, 394-423.

Auer, R., Concha-Lozano, N., Jacot-Sadowski, I., Cornuz, J., & Berthet, A. (2017). Heat-not-burn tobacco cigarettes: smoke by any other name. *JAMA internal medicine*, 177(7), 1050-1052.

Barendregt, J. J., Bonneux, L., & van der Maas, P. J. (1997). The health care costs of smoking. *New England Journal of Medicine*, 337(15), 1052-1057.

Barrington-Trimis, J. L., Urman, R., Berhane, K., Unger, J. B., Cruz, T. B., Pentz, M.A. McConnell, R. (2016). E-Cigarettes and Future Cigarette Use. *Pediatrics*, 138(1), e20160379. doi:10.1542/peds.2016-0379

Bhattacharya, J., and N. Sood (2011). Who Pays for Obesity?. *Journal of Economic Perspectives*, 25(1), 139–158.

Besley T. J., and Harvey S. R. (1999). Sales taxes and prices: An empirical analysis. *National Tax Journal* 52, 157-178.

Bolin, K., & Lindgren, B. (2007). Smoking, healthcare cost, and loss of productivity in Sweden 2001. *Scandinavian journal of public health*, 35(2), 187-196.

Bødker, M., Pisinger, C., Toft, U., & Jørgensen, T. (2015). The Danish fat tax—Effects on consumption patterns and risk of ischaemic heart disease. *Preventive medicine*, 77, 200-203.

Cannabis duty – Calculate the duty on cannabis. (2019). Retrieved from: <https://www.canada.ca/en/revenue-agency/services/tax/businesses/topics/excise-duties-levies/collecting-cannabis.html>

Capacci, S., Allais, O., Bonnet, C., & Mazzocchi, M. (2016). The impact of the French soda tax on prices, purchases and tastes: an ex post evaluation.

Chen, L., Caballero, B., Mitchell, D. C., Loria, C., Lin, P. H., Champagne, C. M. & Appel, L. J. (2010). Reducing consumption of sugar-sweetened beverages is associated with reduced blood pressure: a prospective study among US adults. *Circulation*, 121(22), 2398.

Corlett, W. J., & Hague, D. C. (1953). Complementarity and the excess burden of taxation. *The Review of Economic Studies*, 21(1), 21-30.

Delipalla, S., & Keen, M. (1992). The comparison between ad valorem and specific taxation under imperfect competition. *Journal of Public Economics*, 49(3), 351-367.

Diamond, P. A. (1975). A many-person Ramsey tax rule. *Journal of Public Economics*, 4(4), 335-342.

Dinakar, C., & O'Connor, G. T. (2016). The health effects of electronic cigarettes. *New England Journal of Medicine*, 375(14), 1372-1381.

England, P. H. (2015). E-cigarettes: a new foundation for evidence-based policy and practice. *London: Public Health England*.

Fontaine, K. R., Redden, D. T., Wang, C., Westfall, A. O., & Allison, D. B. (2003). Years of life lost due to obesity. *Jama*, 289(2), 187-193.

Guhl, N., & Hughes, D. (2006). Cigarette Smoking and Market Failure: A Determination of the Economically Efficient Cigarette Tax Rate, B> Quest research articles.

Gruber, J. (2002). Smokings Internalities. *Regulation*, 25, 52.

Gruber, J. (2010). Value-Added Tax and Excises: Commentary. *The Mirrlees Review. Dimensions of Tax Design*, 407-422.

Gruber, J., & Köszegi, B. (2001). Is addiction "rational"? Theory and evidence. *The Quarterly Journal of Economics*, 116(4), 1261-1303.

GFRP (Global Food Research Program) (2018). Sugary Drink Taxes Around the World.

Hajek, P., Etter, J. F., Benowitz, N., Eissenberg, T., & McRobbie, H. (2014). Electronic cigarettes: review of use, content, safety, effects on smokers and potential for harm and benefit. *Addiction*, 109(11), 1801-1810.

Hall, B. H., & Rosenberg, N. (Eds.). (2010). *Handbook of the Economics of Innovation* (Vol. 1). Elsevier.

Hines Jr, J. R. (2007). Excise taxes. *University of Michigan and National Bureau of Economic Research, Michigan*.

IFP. Komentár 2019/1: Dolce Vita, Prečo sa neoplatí precukriť.

<https://www.finance.gov.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/publikacie-ifp/komentare/komentare-z-roku-2019/dolce-vita.html>

Jensen, J. D., & Smed, S. (2013). The Danish tax on saturated fat—short run effects on consumption, substitution patterns and consumer prices of fats. *Food Policy*, 42, 18-31.

Liu, X., Lugo, A., Davoli, E., Gorini, G., Pacifici, R., Fernández, E., & Gallus, S. (2019). Electronic cigarettes in Italy: a tool for harm reduction or a gateway to smoking tobacco? Tobacco control Published Online First: 18 January 2019. doi: 10.1136/tobaccocontrol-2018-054726

- Long, M. W., Gortmaker, S. L., Ward, Z. J., Resch, S. C., Moodie, M. L., Sacks, G. & Wang, Y. C. (2015). Cost effectiveness of a sugar-sweetened beverage excise tax in the US. *American journal of preventive medicine*, 49(1), 112-123.
- McNeill, A., Brose, L. S., Calder, R., Bauld, L., & Robson, D. (2018). Evidence review of e-cigarettes and heated tobacco products 2018. *A report commissioned by Public Health England*. London: Public Health England, 6.
- Malik, V. S., Popkin, B. M., Bray, G. A., Després, J. P., & Hu, F. B. (2010). Sugar-sweetened beverages, obesity, type 2 diabetes mellitus, and cardiovascular disease risk. *Circulation*, 121(11), 1356-1364.
- Mirrlees, J. A., & Adam, S. (2010). *Dimensions of tax design: the Mirrlees review*. Oxford University Press.
- OECD (2018), *Tax Policy Reforms 2018: OECD and Selected Partner Economies*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264304468-en>.
- OECD (2019), *Tax Policy Reforms 2019: OECD and Selected Partner Economies*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/da56c295-en>.
- O'Donoghue, T., & Rabin, M. (2006). Optimal sin taxes. *Journal of Public Economics*, 90(10-11), 1825-1849.
- Pigou, A. C. (1920). *The economics of welfare*, 4th. London: Macmillan.
- Popp, D. (2002). Induced innovation and energy prices. *American economic review*, 92(1), 160-180.
- Poterba, J. M. (1989). Lifetime incidence and the distributional burden of excise taxes.
- Poterba, J. M. (1996). Retail price reactions to changes in state and local sales taxes. *National Tax Journal*, 165-176.
- Ramsey, F. P. (1927). A Contribution to the Theory of Taxation. *The Economic Journal*, 37(145), 47-61.
- Remler, D. K. (2004). Poor smokers, poor quitters, and cigarette tax regressivity. *American Journal of Public Health*, 94(2), 225-229.
- Saez, E. (2001). Using elasticities to derive optimal income tax rates. *The review of economic studies*, 68(1), 205-229.
- Sandmo, A. (1975). Optimal taxation in the presence of externalities. *The Swedish Journal of Economics*, 86-98.
- Smed, S., Scarborough, P., Rayner, M., & Jensen, J. D. (2016). The effects of the Danish saturated fat tax on food and nutrient intake and modelled health outcomes: an econometric and comparative risk assessment evaluation. *European journal of clinical nutrition*, 70(6), 681.

Smith, A. (1776). An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations: Volume One. London: printed for W. Strahan; and T. Cadell, 1776.

Singh, M. D., Russ, J., & Terzidis, O. (2015). The Impact of the ObamaCare Excise Tax on Innovation and Entrepreneurship Early Empirical Findings. *International Journal of Innovation Science*, 7(2), 75-90.

Townsend, J. (1996). Price and consumption of tobacco. *British Medical Bulletin*, 52(1), 132-142.

Vallgård, S., Holm, L., & Jensen, J. D. (2015). The Danish tax on saturated fat: why it did not survive. *European journal of clinical nutrition*, 69(2), 223.

World Health Organization (2015 b), Good practice brief, Public health product tax in Hungary: An example of successful intersectoral action using a fiscal tool to promote healthier food choices and raise revenues for public health, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/287095/Good-practice-brief-public-health-product-tax-in-hungary.pdf

WHO (2017). <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/>

Chaloupka, F. J., Yurekli, A., & Fong, G. T. (2012). Tobacco taxes as a tobacco control strategy. *Tobacco control*, 21(2), 172-180.

Předchozí publikace IDEA

2019

Mezinárodní srovnání ředitelů škol: české administrativní inferno. Miroslava Federičová, listopad 2019 [▶](#)

Návratnost soukromých a veřejných výdajů na podnikatelský výzkum. Petr Pleticha, říjen 2019 [▶](#)

Dary politickým stranám a veřejné zakázky: evidence z let 2007–2014. Vítězslav Titl, Benny Geys, září 2019 [▶](#)

Platy českých učitelů: nová naděje. Daniel Münich, Vladimír Smolka, srpen 2019 [▶](#)

Stigma jako sebenaplňující se proroctví? Experimentální výzkum z českých věznic. Lubomír Cingl, Václav Korbel, srpen 2019 [▶](#)

Globalization of science: Evidence from authors in academic journals by country of origin. Vít Macháček, Martin Srholec, květen 2019 [▶](#)

Kvalita práce učitelů, vzdělanost, ekonomický růst a prosperita České republiky. Jana Krajčová, Daniel Münich, Tomáš Protivínský, květen 2019 [▶](#)

Dopady zvyšování minimální mzdy v letech 2013–2017 na zaměstnanost a mzdy v České republice. Jakub Grossmann, Štěpán Jurajda, Vladimír Smolka, duben 2019 [▶](#)

Zatížení školními domácími úkoly v České republice a srovnání se světem. Václav Korbel, Daniel Münich, duben 2019 [▶](#)

Elektromobil: nejdříve do vesmíru, do Česka až po slevě. Milan Ščasný, Iva Zvěřinová, Zuzana Rajchlová, Eva Kyselá, únor 2019 [▶](#)

A Comparison of Journal Citation Indices. Daniel Münich, Taras Hrendash, únor 2019 [▶](#)

Dopady známek na vysvědčení na životní rozhodnutí žáků. Miroslava Federičová, únor 2019 [▶](#)

2018

Oborová publikační výkonnost pracovišť výzkumných organizací v České republice v roce 2017. Daniel Münich, Taras Hrendash, prosinec 2018 [▶](#)

Které organizace mají nejcitovanější patenty? Nový pohled na hodnocení patentového výzkumu (interaktivní publikace). Oleg Sidorkin, Martin Srholec, listopad 2018 [▶](#)

Dopady zavedení karenční doby v roce 2008 na pracovní neschopnost. Filip Pertold, říjen 2018 [▶](#)

An International Comparison of Economic and Academic Performance of OECD Countries, interaktivní aplikace. Taras Hrendash, Štěpán Jurajda, Stanislav Kozubek, Daniel Münich, říjen 2018 [▶](#)

Dopady vyšších platů politiků na volby do zastupitelstev obcí. Ján Palguta, Filip Pertold, září 2018 [▶](#)

Dopady odkládaného zrušení superhrubé mzdy. Klára Kalíšková, Michal Šoltés, září 2018 [▶](#)

Intelektuální dovednosti českých učitelů v mezinárodním a generačním srovnání. Jana Krajčová, Daniel Münich, září 2018 [▶](#)

Obezita v České republice: mezinárodní srovnání s využitím dat z projektu SHARE.

Filip Pertold, Jiří Šatava, srpen 2018 [▶](#)

Oborová publikační výkonnost pracovišť výzkumných organizací v České republice v letech 2011–2015, interaktivní aplikace. Taras Hrendash, Stanislav Kozubek, Daniel Münich, červenec 2018 [▶](#)

Dopady reformy rodičovských příspěvků v roce 2008 na pracovní zařazení matek.

Barbara Pertold-Gebicka, červenec 2018 [▶](#)

Průvodce seniora: Jak neprodělat při předčasném odchodu do důchodu. Jiří Šatava, červenec 2018 [▶](#)

Komu školka (ne)pomůže? Zkušenosti ze série reforem předškolní péče v Německu.

Filip Pertold, Lucie Zapletalová, červenec 2018 [▶](#)

Vyšší platy učitelů: sliby, sliby, sliby. Daniel Münich, Vladimír Smolka, červen 2018 [▶](#)

Kde se nejvíce publikuje v predátorských a místních časopisech? Bibliometrická analýza trochu jinak. Vít Macháček, Martin Srholec, červen 2018 [▶](#)

The low-skilled in the Czech Republic. Alena Bičáková, Klára Kalíšková, květen 2018 [▶](#)

Názvy firem a jejich vliv na firemní výkonnost. Jan Hanousek, Štěpán Jurajda, duben 2018 [▶](#)

Co skrývají známky na vysvědčení? Daniel Münich, Tomáš Protivínský, leden 2018 [▶](#)

2017

Růst disponibilních příjmů osob v letech 2005 až 2015: Kdo si polepšil? Jiří Šatava, prosinec 2017 [▶](#)

Místní časopisy ve Scopusu. Vít Macháček, Martin Srholec, prosinec 2017 [▶](#)

IDEA PRO VOLBY 2017. Rodinná politika v programech politických stran: přehled a rozbor. Klára Kalíšková, říjen 2017 [▶](#)

IDEA PRO VOLBY 2017. Důchody a důchodci ve volebních programech. Filip Pertold, Jiří Šatava, září 2017 [▶](#)

IDEA PRO VOLBY 2017. Platy učitelů ve volebních programech: přehled a rozbor. Daniel Münich, září 2017 [▶](#)

Kdo je váš starosta: volební soutěž a charakteristiky zastupitelů v ČR. Ján Palguta, srpen 2017 [▶](#)

Vrána k uráně sedá aneb důležitost oboru studia při výběru partnera. Alena Bičáková, Štěpán Jurajda, Lucie Zapletalová, červenec 2017 [▶](#)

IDEA PRO VOLBY 2017, Nízké platy učitelů: hodně drahé šetření [▶](#), Interaktivní aplikace studie [▶](#). Daniel Münich, červen 2017

IDEA PRO VOLBY 2017, Příjmy seniorů – práce, nástupní důchody a jejich valorizace. Jiří Šatava, červen 2017 [▶](#)

Do direct subsidies stimulate new R&D output in firms? A comparison of IMPULS, TIP and ALFA programmes. Oleg Sidorkin, Martin Srholec, červen 2017 [▶](#)

IDEA PRO VOLBY 2017. Podpora rodin s dětmi: daně, dávky a veřejné služby. Klára Kalíšková, květen 2017 [▶](#)

Pod pokličkou Beallových seznamů. Vít Macháček, Martin Srholec, květen 2017 [▶](#)

Přísnější tresty za vraždy? Vyhodnocení dopadů legislativního návrhu. Libor Dušek, březen 2017 [▶](#)

Ženy a muži v českém výzkumu: publikační výkon, produktivita, spoluautorství a trendy. Štěpán Jurajda, Stanislav Kozubek, Daniel Münich, Samuel Škoda, březen 2017 [▶](#)

Proč ženy v Evropě nechtějí mít více dětí? Matthias Doepke, Fabian Kindermann, překlad Ondřej Lukáš, Filip Pertold, únor 2017 [▶](#)

2016

80% snížení emisí skleníkových plynů: analýza vývoje energetiky České republiky do roku 2050. Lukáš Rečka, Milan Ščasný, prosinec 2016 [▶](#)

Výzkum preferencí obyvatel pro klimatické politiky: Podporují Češi, Poláci a Britové jejich zavedení? Iva Zvěřinová, Milan Ščasný, Mikolaj Czajkowski a Eva Kyselá, prosinec 2016 [▶](#)

Světové srovnání českých a slovenských časopisů podle indikátorů Impact Factor (IF) a Article Influence Score (AIS). Daniel Münich a Samuel Škoda, prosinec 2016 [▶](#)

Daňový systém snižuje motivaci matek s menšími dětmi k práci: Doporučení a jeho vyhodnocení. Jiří Šatava, prosinec 2016 [▶](#)

Stimulují přímé dotace soukromé výdaje firem na VaV? Metoda regresní diskontinuity [▶](#), příloha *Metodika hodnocení hospodárnosti účelové podpory pro aplikovaný výzkum a vývoj ve firmách.* [▶](#) Ján Palguta, Martin Srholec, prosinec 2016

Transfer znalostí do praxe podnikajícími akademiky v České republice. Vít Macháček a Martin Srholec, listopad 2016 [▶](#)

Predátorské časopisy ve Scopusu. Vít Macháček, Martin Srholec, listopad 2016 [▶](#)

Brexit vylepší vyjednávací pozici velkých států v Radě EU. Nejvíce posílí Polsko. Vít Macháček, Tereza Hrtúsová, listopad 2016 [▶](#)

Konkurence politických uskupení v obecních zastupitelstvech a veřejné zakázky. Ján Palguta, říjen 2016 [▶](#)

Platy českých učitelů zůstávají velmi nízké. Daniel Münich, Vladimír Smolka, září 2016 [▶](#)

Medzinárodné porovnanie kvality publikačného výkonu vedných odborov na Slovensku [▶](#), *Odborové prehľady* [▶](#). Štěpán Jurajda, Stanislav Kozubek, Daniel Münich, Samuel Škoda, srpen 2016

Vliv mateřství na výši starobního důchodu. Jiří Šatava, červenec 2016 [▶](#)

Dárci politických stran na trhu veřejných zakázek. Ján Palguta, červenec 2016 [▶](#)

Národní srovnání vědeckého publikačního výkonu Akademie věd České republiky: kvantita vs. kvalita a spoluautorství. Štěpán Jurajda, Stanislav Kozubek, Daniel Münich, Samuel Škoda, červen 2016 [▶](#)

Rozvody a příjmy žen v České republice: první zjištění v České republice na základě individuálních dat. Petr Janský, Filip Pertold, Jiří Šatava, červen 2016 [▶](#)

Oborová publikační výkonnost pracovišť výzkumných organizací v České republice v letech 2009–2013. Štěpán Jurajda, Stanislav Kozubek, Daniel Münich, Samuel Škoda, květen 2016 [▶](#)

Dopad daní a dávek na příjmovou nerovnost a relativní chudobu v České republice. Petr Janský, Klára Kalíšková, Daniel Münich, květen 2016 [▶](#)

- Sebedůvěra třídy a soutěž spolužáků o osmiletá gymnázia.* Miroslava Federičová, Filip Pertold, Michael L. Smith, duben 2016 [▶](#)
- Podpora rodin s dětmi prostřednictvím daňově dávkového systému.* Jiří Šatava, březen 2016 [▶](#)
- K čemu vede (ne)transparentnost veřejných zakázek?* Ján Palguta, Filip Pertold, březen 2016 [▶](#)
- Veřejná podpora míst ve školách se vyplatí: Analýza výnosů a nákladů.* Klára Kalíšková, Daniel Münich, Filip Pertold, březen 2016 [▶](#)
- Přechod na střední školu, pití alkoholu a vliv vrstevníků na kouření mládeže.* Filip Pertold, únor 2016 [▶](#)
- An International Comparison of the Quality of Academic Publication Output in the Czech Republic* [▶](#), attachment *Discipline sheets* [▶](#). Štěpán Jurajda, Stanislav Kozubek, Daniel Münich, Samuel Škoda, leden 2016
- 2015**
- Zdanění vysokopříjmových osob.* Libor Dušek, Jiří Šatava, prosinec 2015 [▶](#)
- Hrozí opět přeplnění věznic? Predikce počtu vězňů v České republice.* Libor Dušek, prosinec 2015 [▶](#)
- Mezinárodní srovnání kvality publikačního výkonu vědních oborů v České republice* [▶](#), příloha *Oborové listy* [▶](#). Štěpán Jurajda, Stanislav Kozubek, Daniel Münich, Samuel Škoda, prosinec 2015
- Rozdíly ve výši výdělků ve vztahu k mateřství a dítěti v rodině.* Mariola Pytliková, listopad 2015 [▶](#)
- Skills Mismatches in the Czech Republic.* Klára Kalíšková, listopad 2015 [▶](#)
- Pracovní aktivita po dosažení důchodového věku: Institucionální pobídky v České republice.* Jiří Šatava, listopad 2015 [▶](#)
- Od mateřství k nezaměstnanosti: Postavení žen s malými dětmi na trhu práce.* Alena Bičáková, Klára Kalíšková, říjen 2015 [▶](#)
- Working Beyond Pensionable Age: Institutional Incentives in the Czech Republic.* Jiří Šatava, září 2015 [▶](#)
- Komparativní studie věku odchodu do důchodu v České republice (česká verze studie *A Comparative Study of Retirement Age in the Czech Republic* z června 2015).* Jana Bakalová, Radim Boháček, Daniel Münich, září 2015 [▶](#)
- Oborová publikační výkonnost výzkumných pracovišť v České republice v letech 2008–2012 (studie obsahuje interaktivní internetový nástroj, pomocí kterého je možné zvolit obor či pracoviště a zobrazit řazení pracovišť dle preferovaného ukazatele).* Štěpán Jurajda, Daniel Münich, září 2015 [▶](#)
- Platy učitelů českých základních škol: setrvale nízké a neatraktivní.* Daniel Münich, Mária Perignáthová, Lucie Zapletalová, Vladimír Smolka, září 2015 [▶](#)
- Miliardáři versus lidé / Billionaires versus People.* Jan Švejnar, srpen 2015 [▶](#)

A Comparative Study of Retirement Age in the Czech Republic (v angl. jazyce, srovnávací studie věku odchodu do důchodu v České republice). Jana Bakalová, Radim Boháček, Daniel Münich, červen 2015 [▶](#)

Bodový systém a jeho vliv na počet smrtelných nehod. Josef Montag, Lucie Zapletalová, květen 2015 [▶](#)

(Ne)diskriminace žen při žádosti o zaměstnání v důsledku mateřství: Experiment. Vojtěch Bartoš, březen 2015 [▶](#)

2014

Společným zdaněním k nižší zaměstnanosti žen. Klára Kalíšková, Lucie Zapletalová, prosinec 2014 [▶](#)

Co s ekonomickou neaktivitou v zemích Visegrádu? Ágota Scharle, říjen 2014 [▶](#)

Vliv informací z volebních lístků na výsledky obecních a krajských voleb. Štěpán Jurajda, Daniel Münich, Lucie Zapletalová, říjen 2014 [▶](#)

Regionální rozdíly v kupní síle: Ceny, platy, mzdy a důchody. Matěj Bajgar, Petr Janský, srpen 2014 [▶](#)

Budete mít nárok na důchod? Štěpán Jurajda, Jiří Šatava, červenec 2014 [▶](#)

Učení mučení, nebo škola hrou? Srovnání oblíbenosti školy a matematika pohledem mezinárodního šetření. Daniel Münich, Miroslava Federičová, červen 2014 [▶](#)

Státní úředníci: Kolik jich vlastně je, kde a za kolik pracují? Petr Bouchal, Petr Janský, červen 2014 [▶](#)

Komu pomůže navrhované zvýšení slevy na dani na dítě?. Klára Kalíšková, Daniel Münich, květen 2014 [▶](#)

Česká ekonomika pokračuje v růstu i v roce 2014. Vilém Semerák, březen 2014 [▶](#)

Příprava na osmiletá gymnázia: velká žákovská steplechase. Miroslava Federičová, Daniel Münich, březen 2014 [▶](#)

Ženy v českém finančním sektoru 1994–2012: nové pracovní příležitosti pro mladé a vzdělané. Klára Kalíšková, březen 2014 [▶](#)

2013

Dopad vzdělanosti na hospodářský růst: ve světle nových výsledků PISA 2012. Daniel Münich, Tomáš Protivínský, prosinec 2013 [▶](#)

Zdanění vysokých příjmů, reforma za reformou... . Libor Dušek, Jiří Šatava, prosinec 2013 [▶](#)

Kdo a kolik odvádí do společné kasy? Zdanění příjmů ze zaměstnání a podnikání v českém systému. Libor Dušek, Klára Kalíšková, Daniel Münich, prosinec 2013 [▶](#)

Co by od roku 2015 přinesla již schválená reforma přímých daní? Libor Dušek, Klára Kalíšková, Daniel Münich, říjen 2013 [▶](#)

Dopad rozvodu na příjem v důchodu. Jiří Šatava, září 2013 [▶](#)

Důchodový systém: scénáře budoucího vývoje. Ondřej Schneider, Jiří Šatava, červen 2013 [▶](#)

Dopady reformy I. důchodového pilíře po roce 1996 na starobní důchody jednotlivců. Ondřej Schneider, Jiří Šatava, květen 2013 [▶](#)

Účastníci penzijního připojištění. Petr Janský, květen 2013 [▶](#)

Může záporný hlas ve volebním systému se dvěma mandáty zvýšit kvalitu kandidátů?
Martin Gregor, duben 2013 [▶](#)

Kdo je nejvíce zasažen růstem cen? Rozdíly v inflaci pro různé domácnosti. Pavel Hait,
Petr Janský, březen 2013 [▶](#)

2012

Zachrání Čína české exporty? Studie. Vilém Semerák, prosinec 2012 [▶](#)

Odhady dopadů změn DPH na domácnosti: porovnání dvou možných scénářů od roku 2013.
Petr Janský, listopad 2012 [▶](#)

Veřejné zakázky v ČR: Co říkají data o chování zadavatelů? Pavla Nikolovová, Ján Palguta,
Filip Pertold, Mário Vozár, říjen 2012 [▶](#)

Jaký důchod nás čeká? Alternativy vývoje státního průběžného důchodového systému.
Ondřej Schneider, říjen 2012 [▶](#)

Český důchodový systém na rozcestí: Pro koho je výhodný přechod do druhého pilíře?
Ondřej Schneider, Jiří Šatava, říjen 2012 [▶](#)

*Dopady makroekonomického vývoje ČR na krajské úrovni: možnosti pro aktivní
hospodářskou politiku (studie pro potřeby Ekonomické rady Asociace krajů ČR).*
Vilém Semerák, září 2012 [▶](#)

*Možnosti pro aktivní hospodářskou politiku na krajské úrovni (studie pro potřeby
Ekonomické rady Asociace krajů ČR).* Vilém Semerák, Jan Švejnar, září 2012 [▶](#)

Česká pomoc rozvojovým zemím: nejen finanční rozvojová spolupráce. Petr Janský,
Zuzana Řehořová, září 2012 [▶](#)

The Commitment to Development Index for the Czech Republic (výzkumný článek).
Petr Janský, Zuzana Řehořová, září 2012 [▶](#)

*Být či nebýt učitelem: platy českých učitelů pohledem nákladů ušlých příležitostí a širší
souvislosti.* Daniel Münich, Jan Straka, září 2012 [▶](#)

Kde se v ČR dělá nejlepší výzkum. Štěpán Jurajda, Daniel Münich, srpen 2012 [▶](#)

Kde hledat příčiny přeplněných věznic. Libor Dušek, srpen 2012 [▶](#)

Dopad vzdělanosti na dlouhodobý hospodářský růst a deficit důchodového systému.
Daniel Münich, Petr Ondko, Jan Straka, červen 2012 [▶](#)

Česky: Nevyužitý potenciál země. Klára Kalíšková, Daniel Münich, květen 2012 [▶](#)

Očekávané dopady změn sazeb DPH na rozpočty krajů. Libor Dušek, Petr Janský,
duben 2012 [▶](#)

*Co když vláda nebude valorizovat starobní důchody? První odhady dopadů na relativní
chudobu důchodců v ČR.* Petr Janský, Daniel Münich, březen 2012 [▶](#)

Rozpočtové instituce – evropské zkušenosti a aplikace na Českou republiku.
Ondřej Schneider, únor 2012 [▶](#)

(Ne)udržitelnost (dluhu) veřejných financí. Petr Janský, Ondřej Schneider, únor 2012 [▶](#)

2011

Evropská krize—Dopady měnové (dez)integrace na ČR. Vilém Semerák, Jan Švejnar, prosinec 2011 ➤

Evropská krize—Špatná a ještě horší řešení. Vilém Semerák, Jan Švejnar, prosinec 2011 ➤

Evropská krize—Limity čínské podpory. Vilém Semerák, prosinec 2011 ➤

Důchodové systémy v Evropě: Reformují všichni. Ondřej Schneider, srpen 2011 ➤

Jak sjednocení DPH kompenzovat rodinám s dětmi. Petr Janský, Klára Kalíšková, červenec 2011 ➤

Penzijní dluh: Břímě mladých, Ondřej Schneider, květen 2011 ➤

Poplatky penzijních fondů: Komentář. Libor Dušek, Ondřej Schneider, květen 2011 ➤

Finanční výkonnost penzijních fondů ve střední Evropě: Proč jsou české fondy nejhorší? Jan Hlaváč, Ondřej Schneider, duben 2011 ➤

Jak by sjednocení DPH na 17,5 % dopadlo na domácnosti a veřejné rozpočty. Libor Dušek, Petr Janský, březen 2011 ➤

Přehled hlavních dopadů daňových změn na domácnosti a veřejné rozpočty. Libor Dušek, Petr Janský, březen 2011 ➤

Jak by daňové změny dopadly na domácnosti a veřejné rozpočty. Libor Dušek, Petr Janský, únor 2011 ➤

Dopady sjednocení sazeb DPH na 20 % na životní úroveň domácnosti. Libor Dušek, Petr Janský, únor 2011 ➤

2010

Odhad dopadů navrhovaných změn DPH na životní náklady domácností. Libor Dušek, Petr Janský, prosinec 2010 ➤

Jak na státní rozpočet: Ekonomický přístup. Libor Dušek, Vilém Semerák, Jan Švejnar, září 2010 ➤

Jak inteligentně reformovat veřejné finance. Libor Dušek, Vilém Semerák, Jan Švejnar, květen 2010 ➤

2009

New member countries' labour markets during the crisis. EU BEPA Policy Brief. Vilém Semerák, Jan Švejnar, září 2009 ➤

<http://idea.cerge-ei.cz/publikace>

Upozornění: Tato studie reprezentuje pouze názory autorů, a nikoli oficiální stanovisko Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i. či Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium Univerzity Karlovy, CERGE.

Warning: This study represents only the views of the authors and not the official position of the Economics Institute of the Czech Academy of Sciences, v. v. i. as well as the Charles University, Center for Economic Research and Graduate Education.

Dichotomie spotřebních daní: zdroj veřejných rozpočtů
a nástroj snižování újmy (diskusní studie)

Studie 13 / 2019

© Vladimír Novák, Michal Šoltés

Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i.

978-80-7344-507-2 (Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i.)

DĚKUJEME VŠEM SPONZORŮM / WE THANK ALL OUR SPONSORS

Jan Žůrek

Petr Šrámek
advokát

IDEA se v rámci Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i. podílí na aktivitách Strategie AV21
IDEA at the Economics Institute of the Czech Academy of Sciences participates in the Strategy AV21 activities

---

Dichotomie spotřebních daní: zdroj veřejných rozpočtů a nástroj snižování újmy (diskusní studie)

Studie Institutu pro demokracii a ekonomickou analýzu (IDEA)

Vydavatel/Publisher: Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i., Politických vězňů 7, 111 21 Praha 1, Česká republika

O IDEA

Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu (IDEA) je nezávislý think-tank zaměřující se na analýzu, vyhodnocování a vlastní návrhy veřejných politik. Doporučení IDEA vychází z analýz založených na faktech, datech, jejich nestranné interpretaci a moderní ekonomické teorii.

IDEA je think-tank Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i. a vznikla z iniciativy a pod vedením prof. Jana Švejnara. Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i. (NHÚ - angl. zkratka EI) tvoří společné akademické pracoviště CERGE-EI spolu s Centrem pro ekonomický výzkum a doktorské studium Univerzity Karlovy (angl. zkratka CERGE).

Principy fungování IDEA

1. Vytváření shody na základě intelektuální otevřenosti – přijímání volné soutěže myšlenek, otevřenost podnětům z různých částí světa, přehodnocování existujících stanovisek vzhledem k novým výzvám.
2. Využívání nejvhodnějších teoretických a praktických poznatků – snaha o rozvinutí postupů na základě nejlepších teoretických i praktických poznatků (z České republiky i ze zahraničí).
3. Zaměření aktivit na vytvoření efektivní politiky a strategie České republiky – doplňovat akademické instituce vytvářením podkladů efektivním a operativním způsobem.

Pokud chcete dostávat do své emailové schránky informace o připravovaných studiích a akcích IDEA, napište nám na idea@cerge-ei.cz

About IDEA

The Institute for Democracy and Economic Analysis (IDEA) is an independent think tank focusing on policy-relevant research and recommendations. IDEA recommendations are based on high quality data, objective evidence-based analysis, and the latest economic theories.

IDEA is a think tank at the Economics Institute of the Czech Academy of Sciences and is led by its founder, Prof. Jan Švejnar. The Economics Institute (EI) of the Czech Academy of Sciences forms part of a joint workplace, CERGE-EI, together with the Center for Economic Research and Graduate Education of the Charles University (CERGE).

IDEA's Working Principles

1. We build consensus on the basis of intellectual openness – we believe in a free competition of ideas, are open to initiatives from various parts of the world, and constantly review existing opinions in the light of new challenges.
2. We make use of the most appropriate theoretical and empirical findings, and strive to develop methods based on the best theoretical and practical knowledge (both from the Czech Republic and from abroad).
3. We focus on creating effective policy and strategy for the Czech Republic, complementing academic institutions by producing materials in a constructive, practical format.

If you would like to receive regular information about the latest IDEA studies and events please subscribe to our mailing list by contacting idea@cerge-ei.cz

PROJEKT NÁRODOHOSPODÁŘSKÉHO ÚSTAVU

<http://idea.cerge-ei.cz>